

Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Σχολή: Επιστήμη της Πληροφορίας και της Πληροφορικής

Τμήμα: Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας, Μουσειολογίας

Όνομα Επόπτη: Κ. Παππάς, Κ. Λεοντιάδου

Όνομα Φοιτήτριας: Μάρθα Μουγτοσίδου

A.M.: B2016021

Η Έξάμηνο (Επί Πτυχίω)

Ακαδημαϊκό Έτος: 2019-2020

Τόπος: Κέρκυρα

Ημέρα: 25/06/2020

Θέμα Πτυχιακής

Η Ερμηνεία του Συμβολισμού της Ταφικής Ιεροτελεστίας στην Αρχαία Ελλάδα.

Μάρθα Μουγτοσίδου.

Φοιτήτρια στη σχολή της επιστήμης της πληροφορίας, του τμήματος Αρχειονομίας - Βιβλιοθηκονομίας - Μουσειολογίας.

Επέλεξα αυτό το θέμα γιατί είναι ένας από τους θεματικούς άξονες που με ενδιαφέρει προσωπικά και πιστεύω ότι άμεσα συνδέεται με το τμήμα μας καθώς υπάρχουν πολλά μουσεία τα οποία ασχολούνται με τα ταφικά έθιμα, τη μεταθανάτια ζωή, τα κτερίσματα (προσωπικά αντικείμενα τα οποία συντρόφευαν τον νεκρό στην μεταθανάτια ζωή του). Και επιπρόσθετα αντικατοπτρίζει την κοινωνική δομή, τις νοοτροπίες, τις αντιλήψεις μιας κοινωνίας και συγκεκριμένα στην πτυχιακή μου αυτή η κοινωνική δομή απεικονίζει την αρχαία Ελλάδα, στο κλασσικό αιώνα.

Κέρκυρα 2020

Ευχαριστίες:

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την επόπτρια μου την κ. Ευδοκία Λεοντιάδου για την συνεχή υποστήριξη και καθοδήγηση της. Τον εαυτό μου που με επιμέλεια, υπομονή και επιμονή κατάφερα να φέρω εις πέρας αυτή την εργασία. Καθώς και την μητέρα μου γιατί είναι το στήριγμα μου και μου αναπτερώνει το ηθικό τις στιγμές που το χρειάζομαι περισσότερο.

Πρόλογος

Οι Έλληνες είχαν ιδιαίτερους και πολυποικίλους τρόπους ταφής και έδιναν ιδιαίτερη βαρύτητα, σεβασμό και προσοχή στις ταφικές ιεροτελεστίες και στην εφαρμογή αυτών. Τα περισσότερα ταφικά έθιμα των Ελλήνων μπορούμε να πούμε ότι έως ένα βαθμό ήταν παρόμοια με τα ταφικά έθιμα άλλων λαών, τα οποία στην Κλασική περίοδο η σημασία τους είχε ξεχαστεί.

Η άποψη του ανθρώπου να θάψει τον νεκρό του είναι περίπλοκη και συχνά έρχεται σε αντιφάσεις, γιατί από την μία θέλει να καθησυχάσει τα συναισθήματα του αλλά και να διατηρήσει την υπενθύμιση ότι αυτός είναι ακόμα ζωντανός, περνάει μια διαδικασία κατά την οποία βλέπει τον νεκρό σε όνειρα και πιστεύει ότι είναι ακόμα ζωντανός και δεν έχει βιώσει την απώλεια ακόμα γιατί είναι στο στάδιο της άρνησης και της ελπίδας για ένα θαύμα ή ενός λάθους και ότι ο αγαπημένος/η δεν είναι νεκρός/η. Στη κλασική περίοδο οι ταφές εξελίχθηκαν σε ένα σημείο στο οποίο οι άνθρωποι μέσα από τις τελετές μπορούσαν να εκφράσουν την οδύνη, την απορία, και την ελπίδα.

Είναι ακράδαντο το γεγονός ότι μέσα από τις ταφικές ιεροτελεστίες εκείνης της εποχής διακρίνουμε ότι η τέχνη της ταφής υποχωρεί από το μύθο και το στοιχείο της θεότητας και προσμένει στο στοιχείο της έκφρασης της οδύνης, το πως ήταν ο νεκρός ενώ ζούσε, εστίαζαν περισσότερο στα ταφικά μνημεία και στις νεκρικές ταφές παρά στη ταφή των λειψάνων, την υστεροφημία της οικογένειας και του ονόματος του νεκρού, όπως και των αξιών και αρετών του καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Αυτή την εποχή ο κόσμος ήξερε γράμματα και η νεκρική νομοθεσία είχε πρακτικό χαρακτήρα.

Συνεπώς από αυτές αλλά και άλλες θεωρίες των Ελλήνων για το θάνατο συμπεραίνουμε ότι οι αντιλήψεις άλλων λαών διαφέρουν για το θάνατο και για τις νεκρικές τελετές έντονα και μέσα από το τρόπο και της ιδεολογίες της ταφής και της οργάνωση της αντικατοπτρίζεται ο θαυμαστός τρόπος ζωής των αρχαίων Ελλήνων και η ενδεδειγμένη προσοχή τους στην ερμηνεία και στο συμβολισμό που απέδιδαν για το κόσμο που γνώριζαν αλλά και για το κόσμο που προσπαθούσαν να ερμηνεύσουν και να κατανοήσουν, τον κόσμων των νεκρών.

Η Ερμηνεία του Συμβολισμού της Ταφικής Ιεροτελεστίας στην Αρχαία Ελλάδα.

Κεφάλαιο 1.

Εισαγωγή

Ο θάνατος είναι ζωτικός στη διαμόρφωση, στην εκδήλωση και στην επεξεργασία των κοινωνικών δομών και ιεραρχιών. Ο θάνατος ενός μέλους σε μια κοινωνία απειλεί τόσο την ισορροπία όσο και την απόδοση των απογόνων. Ο Hegel είχε γράψει ότι η ιστορία είναι η «καταγραφή του τι κάνει ο άνθρωπος με το θάνατο» επειδή «οι νεκροί δεν έθαψαν τους εαυτούς τους». Ο θάνατος υποκρύπτεται κάτω από όλες τις πτυχές και το φάσμα της ανθρωπότητας, και είναι ένας σημαντικός παράγοντας στην διαμόρφωση κοινωνιών¹.

Η ισορροπία μιας κοινωνίας (π.χ. της Αρχαίας Ελλάδας) αλλά και του κόσμου δεν απειλείτε μόνο από το θάνατο αλλά ο θάνατος είναι ένας τρόπος με τον οποίο είναι δυνατόν να εγκλωβίσει και αρπάξει την δυναμική που απαρτίζει τόσο το κόσμο όσο και την κοινωνία. Ο θάνατος πυροδοτεί τον σχηματισμό μιας κοινωνίας ξανά από την αρχή και του κόσμου οι οποίες αφυπνίζουν τους απογόνους και τις θεότητες. Σχετικά με το βιβλίο της Χριστίνας Σουρβίνου «Ελληνικός Θάνατος: στο τέλος της κλασσικής περιόδου(1995)», στο οποίο αναλύονται οι Ελληνικές πρακτικές στα νεκροταφεία σαν ένα σύστημα συμπεριφοράς, το οποίο βασίζεται στις πολιτισμικές συμπεριφορές από τον Όμηρο και τα αρχαϊκά ταφικά μνημεία αλλά και σε πηγές μέχρι το τέλος της κλασσικής περιόδου.

Επιπλέον στην αρχαία Ελλάδα οι ταφικές πρακτικές επηρεάστηκαν κατά μεγάλο βαθμό από τις σημερινές αντιλήψεις για τη ζωή μετά το θάνατο. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα (Hippias, Maior 291d και e) θεωρούσε το ιδανικό του κάθε Έλληνα για να είναι υγιής, πλούσιος και τιμημένος, έπρεπε να ζήσει μέχρι τα βαθιά γεράματα. Με τιμή να θάψει τους γονείς του και στο τέλος με σεβασμό να θαφτεί με τη σειρά του από τα δικά του παιδιά. Όσον αφορά αυτή τη μελέτη προσπαθεί να διερευνήσει τις αντιλήψεις για τους νεκρούς από τον 8ο έως τον 4ο αιώνα π.Χ. στην Ελλάδα και κυρίως στην Αττική. Όσον αφορά τις πηγές που μελέτησαν περιλαμβάνουν τα επικά ποιήματα του Ομήρου, τις αρχαιολογικές μαρτυρίες και

¹ Håland, E. J. 2001:203. These two quotations are borrowed from Bradley 1989 and Whaley 1981:1 respectively. For the importance of death in relation to peoples' reflection and social actions, see Goody 1975:8.

τις ζωγραφιές στα αγγεία, όπως επίσης και τα γραπτά μεταγενέστερων φιλοσόφων, ιστορικών και άλλων εξεχόντων ανθρώπων².

Σημαντικές αλλαγές μπορούν να υποστούν ο θάνατος, η ταυτότητα και η κοινωνική θέση. Σύμφωνα με τη μελέτη των ταφικών τελωνείων μπορούμε να κατανοήσουμε την κατανομή του πλούτου και, την κοινωνική δομή μιας κοινότητας, την περιουσία και το βαθμό ευκαμψίας ή διαφοροποίησης στην κατανομή της εξουσίας. Η αρχαία Ελλάδα με την σημαντική περιφερειακή ποικιλομορφία και τη ποικιλία μορφών κοινοτήτων και δικτύων, μας φανερώνει ένα μοναδικό πλαίσιο για εξερεύνηση, μέσα από τις ταφικές αποδείξεις, των τρόπων αναβάθμισης των κοινοτήτων. Λόγω της αλλαγής και της κοινωνικής ποικιλομορφίας στην Αρχαία Ελλάδα επιστήμονες ειδικεύονταν στα ταφικά έθιμα στην Ελλάδα από την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου έως τη Ρωμαϊκή περίοδο. Διάφορες θεματικές και διεπιστημονικές αναλύσεις παρουσιάζουν τα έγγραφα μέσω των οποίων οι ταφικές πρακτικές δημιουργούν και καλλιεργούν ιδέες σε άτομα, κοινωνικές ομάδες και κοινότητες. Συζητήθηκαν θέματα βάση των οποίων προκύπτουν ζητήματα σχετικά με την εδαφικότητα, αναδιαμόρφωσης των κοινωνικών ρόλων συγκεκριμένων ομάδων ανθρώπων και σημασίας που μπορεί να είχαν ιστορικά γεγονότα στον τρόπο με τον οποίο τα άτομα ή συγκεκριμένες ομάδες ατόμων αντιμετώπιζαν τους νεκρούς τους.

Το ερευνητικό ζητούμενο-στόχος της εργασίας αποσκοπεί στο να γίνει κατανοητή με σαφήνεια η ερμηνεία του συμβολισμού της ταφικής ιεροτελεστίας στην Αρχαία Ελλάδα, πώς και με ποιο τρόπο οι ζωντανοί έθαβαν τους νεκρούς τους, ποια ταφικά έθιμα τους προσδιόριζαν σε σχέση με την κοινωνία και την νοοτροπία της Αρχαίας Ελλάδας, ποιες ταφικές μεθόδους και τρόπους χρησιμοποιούσαν, ποιες οι θεωρίες τους για την μεταθανάτια ζωή και ποιες οι διαδικασίες της νεκρικής τελετής που ακολουθούσαν, όλα αυτά συνδέονται και συνδράμουν στην ερμηνεία αυτού του συμβολισμού της ταφικής ιεροτελεστίας.

Το ερευνητικό ζητούμενο-στόχος της εργασίας αποσκοπεί στο να γίνει κατανοητός με σαφήνεια ο ρόλος της Ερμηνείας των συμβόλων στα ταφικά έθιμα, τι αναπαριστούν και ποια η φιλοσοφία τους στο σήμερα. Βασιζόμενοι σε έρευνες, κατατοπιστική μεθοδολογία, αντικειμενικές πηγές, εξακριβωμένες

² Retief, F. P., & Cilliers, L. 2006. Burial customs, the afterlife and the pollution of death in ancient Greece. *Acta Theologica*, 26(2), p.44-61.

πληροφορίες πασχίζουμε να διευκρινιστεί ο ρόλος της ερμηνείας των συμβόλων της ταφικής ιεροτελεστίας.

Η τεκμηρίωση, όπως συνάγεται από την βιβλιογραφία, προκύπτει από τις αντικειμενικές πηγές, οι οποίες βρέθηκαν από συμβατικά βιβλία και από ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις.

Η μεθοδολογία κυρίως οργανώθηκε μέσω έρευνας η οποία προέκυψε από διερεύνηση σε συμβατικά βιβλία της Ακαδημαϊκής Βιβλιοθήκης Κέρκυρας σχετικά με την Ερμηνεία των συμβόλων της ταφικής ιεροτελεστίας, τι αναπαριστούν και ποια η φιλοσοφία τους, η οποία ερευνήθηκε από το βιβλίο: «Το Νεκροταφείο: Ταφικά έθιμα και πρακτικές, Σόφη Ηλιοπούλου». Επιπρόσθετα από το: «Ταφικά τελετουργικά έθιμα, Morris» αντλήθηκαν πληροφορίες για την περάτωση της εργασίας.

Κεφάλαιο 2.

Βιβλιογραφική επισκόπηση / διερεύνηση

2.1 Καταγραφή και κριτική ανάλυση έργων της διεθνούς και ελληνικής σχετικής με το θέμα βιβλιογραφίας

Από την κριτική ανάλυση των διεθνών και ελληνικών έργων σχετικά με την ερμηνεία του συμβολισμού της ταφικής ιεροτελεστίας στην Αρχαία Ελλάδα προκύπτει το συμπέρασμα ότι η απήχηση της ταφικής ιεροτελεστίας διεγείρει και προκαλεί το ενδιαφέρον των μελετητών παγκοσμίως γιατί αφορά ένα ευαίσθητο και σοβαρό ζήτημα, από το οποίο προκύπτουν οι αντιλήψεις μας για τις συνήθειες, νοοτροπίες και τελετουργίες των ανθρώπων εκείνης της εποχής σε σχέση με τις πηγές και αρχεία που έχουμε στη διάθεση μας για αυτά . Αυτό συνοπτικά επισημαίνουν οι διεθνείς χώρες και η Ελλάδα.

Κεφάλαιο 3

Κύριο Μέρος

Οργάνωση του Νεκροταφείου

Εξαιτίας της πρακτικής, θρησκευτικής, πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής απαγόρευσης που είχε επιβληθεί κατά τους κλασικούς, κυρίως, χρόνους, τα νεκροταφεία χτίζονται έξω από τα τείχη στις πόλεις³, οι νεοφερμένοι άποικοι επέλεξαν για το λόγο αυτό την εύφορη κοιλάδα, που απλώνονταν στα δυτικά της νεοσύστατης πόλης, σε μικρή από αυτήν απόσταση.

Τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ. χρονολογούνται οι περισσότερες ταφές, εποχή που καταγράφεται μια ακμή της πόλης. Ξεχωριστή θέση κατέχουν ορισμένα δείγματα κεραμικής, ερυθρόμορφης κυρίως, που παρουσιάζουν υψηλή καλλιτεχνική αξία, όπως επίσης και ένα πλήθος χρυσών και ασημένιων κοσμημάτων που εντυπωσιάζουν με το υψηλή δεξιότητα της τεχνικής και μαρτυρούν την εύπορη οικονομική κατάσταση των κατοίκων και την ευρωστία της πόλης.

Ταφικά Έθιμα

Δεν υπάρχουν αρκετά καταγεγραμμένα στοιχεία σχετικά με το τρόπο τοποθέτησης των νεκρών στο δάπεδο των τάφων, τη στάση και τη θέση του σώματος, τη θέση των κτερισμάτων, εξαιτίας των λακωνικών περιγραφών στα ανασκαφικά ημερολόγια. Επιπρόσθετα η έλλειψη οστεολογικής μελέτης δεν επιτρέπει να απαντήσουμε σε ερωτήματα σχετικά με τον αριθμό, το φύλο ή την ηλικία των νεκρών που είχαν ταφεί εδώ, ή αν ανάμεσα στα οστά υπήρχαν και οστά

³ Ηλιοπούλου, Σόφη., 2011. Το νεκροταφείο : ταφικά έθιμα και πρακτικές. σελ. 177-178.

ζώων, προσφορές των ζωντανών στις νεκρούς και υπολείμματα νεκρόδειπνων, ταφικά έθιμα στις εποχές, γνωστά από τις περιοχές⁴.

Είναι φανερό ότι ήταν σε χρήση και οι δύο τρόποι ταφής: ο ενταφιασμός ή ο εγχυτρισμός σε πιθάρια και η καύση, με ανακομιδή των οστών και την τοποθέτησή τους σε δοχεία αγγείων με τέφρα.

Τρόποι Ταφής

Ο ενταφιασμός και η καύση ήταν οι πιο διαδεδομένοι τρόποι ταφής.

ΕΝΤΑΦΙΑΣΜΟΣ

Όσων αφορά τον ενταφιασμό των νεκρών χρησιμοποιήθηκαν όλοι σχεδόν οι γνωστοί και από τις περιοχές του αρχαίου κόσμου, τύποι τάφων εποχής που εξετάζουμε ο κιβωτιόσχημος τάφος, η ελεύθερη (λακκοειδής) ταφή, η ταφή σε σαρκοφάγους, ο κεραμοσκεπής τάφος, οι εγχυτρισμοί σε πιθάρια και αμφορείς. Επίσης τον κατάλογο συμπληρώνει η μοναδική, μέχρι σήμερα στο νεκροταφείο, λαξευμένη στο φυσικό βράχο, υπόγεια ταφή του 3^{ου} αι. π.Χ.

ΚΙΒΩΤΙΟΣΧΗΜΟΙ ΤΑΦΟΙ

Οι περισσότεροι κιβωτιόσχημοι τάφοι βρέθηκαν συλημένοι και βεβηλωμένοι δυστυχώς. Υπάρχουν ελάχιστα παραδείγματα ασύλητων ταφών από τα οποία προκύπτει ότι οι νεκροί τοποθετούνταν σε ύπτια θέση στο φυσικό έδαφος ή στο καλυμμένο με ορθογωνισμένους λίθους δάπεδο και με το κεφάλι, συνήθως, στις τα δυτικά. Τα κτερίσματα που συνόδευαν του νεκρούς στις κιβωτιόσχημες ταφές ήταν λίγα συνήθως.

ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ (ΛΑΚΚΟΕΙΔΕΙΣ) ΤΑΦΕΣ

⁴ Ηλιοπούλου, Σόφη., 1992. σελ. 643-644. Περιστέρη, 2004. σελ. 262.

Η πιο απλή μορφή ενταφιασμού ήταν η τοποθέτηση του σώματος σε ένα απλό όρυγμα σκαμμένο στο έδαφος. Στο νεκροταφείο έχουν εντοπιστεί μέχρι τώρα 8 τέτοιες ταφές και σε αυτά τα ορύγματα είναι ορθογώνια. Βρέθηκε, παρόλο αυτά και ένα κυκλικό όρυγμα που αφορούσε σε παιδική ταφή⁵.

ΚΕΡΑΜΟΣΚΕΠΕΙΣ ΤΑΦΕΣ

Οι κεραμοσκεπείς ταφές ανήκουν στον τύπο του καλυβίτη που για να κατασκευαστεί ανοίγεται τετράπλευρο όρυγμα, μακριές πλευρές του οποίου τοποθετούνται κεραμίδες μεγάλων διαστάσεων-στρωτήρες λακωνικού τύπου-συγκλίνουν τα πάνω, σχηματίζοντας οξεία γωνία. Οι κεραμίδες των στενών πλευρών στερεώνονταν εξωτερικά με αργούς λίθους. Είναι φανερό ότι οι εντοπισμένες μέχρι σήμερα κεραμοσκεπείς ταφές προορίζονταν για παιδιά. Εκτός από την ταφή που ήταν ιδιαίτερα κτερισμένη, με αγγεία, ειδώλια και ασημένια και επίχρυσα κοσμήματα, οι περισσότερες έφεραν ελάχιστα κτερίσματα.

ΣΑΡΚΟΦΑΓΟΙ

Εννέα είναι οι σαρκοφάγοι που έχουν εντοπιστεί, από τις οποίες οι δύο είναι λίθινες και οι επτά πήλινες.

Α. ΛΙΘΙΝΕΣ ΣΑΡΚΟΦΑΓΟΙ

Από ηφαιστειακό πέτρωμα έχουν κατασκευαστεί οι λίθινες σαρκοφάγοι του νεκροταφείου⁶. Οι σαρκοφάγοι αυτές είναι μονολιθικές σχήματος ορθογωνίου παραλληλεπίπεδου. Αποσπασματικά έχει σωθεί το κάλυμμα της μιας από αυτές, το οποίο είναι μονολιθικό, κατασκευασμένο από το ίδιο υλικό. Συλημένες βρέθηκαν και οι δύο σαρκοφάγοι⁷. Από την προσοχή των λαθρανασκαφών, διέφυγαν ελάχιστα στοιχεία τα οποία θα μπορούσαμε να χρονολογήσουμε, τουλάχιστον τη μία από αυτές, στα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ.

Β. ΠΗΛΙΝΕΣ ΣΑΡΚΟΦΑΓΟΙ

⁵ Λακκοειδής τάφος 6/ανασκαφή 1990.

⁶ Προφορική πληροφορία Ηλιοπούλου, Σόφη

⁷ Πρόκειται για την σαρκοφάγο-ταφή 8/ανασκαφή 1990 και τη σαρκοφάγο από την ανασκαφή του 1980.

Στην ανατολική Ελλάδα γνωστό είδος ταφής είναι οι πήλινες σαρκοφάγοι που μιμείται ως προς την κατασκευή του τις λουτήρες⁸, οι οποίες απαντούν στο νεκροταφείο της Ζώνης σε ποσοστό 7% του συνόλου των τάφων. Ανάλογα με τη διακόσμηση διακρίνονται σε τρεις τύπους.

1. Ακόσμητες. Είναι η απλούστερη μορφή σαρκοφάγου⁹, η οποία ανήκει σε παιδική σαρκοφάγο.
2. Ανάγλυφες. Στον τύπο αυτό ανήκουν οι περισσότερες πήλινες σαρκοφάγοι του νεκροταφείου¹⁰. Χρονολογούνται στα τέλη του 6^{ου} αι. και στον πρώιμο 5^ο αι. π.Χ.
3. Γραπτές. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι κλαζομενιακές σαρκοφάγοι με τις εικονιστικές παραστάσεις, που χρονολογούνται στα τέλη του 6^{ου} και στις πρώτες δεκαετίες του 5^{ου} αι. π.Χ.¹¹.

Στο νεκροταφείο εντοπίστηκαν κυκλικοί ταφικοί περίβολοι¹². Είναι ζωγραφισμένοι στην πάνω επιφάνεια του περιχειλώματος με την τεχνική του περιγράμματος και στις σκιαγραφίας¹³. Η παράσταση στο τμήμα στις κεφαλής που γίνεται ορατή πάνω και κάτω από πλαίσιο με στενές διακοσμημένες ταινίες, απεικονίζει δύο λιοντάρια σε ανθέμιο ανάμεσά στις (Εικ.47.) Τα κενά σημεία του βάθους γεμίζουν με παραπληρωματικά μοτίβα, τα οποία περιλαμβάνουν ανθέμια, σύνθετους σταυρούς και τριφυλλόσχημα (;) κοσμήματα. Εικονίζεται ένας μαϊάνδρος στις πάνω εσωτερικές γωνίες, που προεξέχουν στο εσωτερικό της σαρκοφάγου. Η διακόσμηση του τμήματος των ποδιών με το φολιδωτό κόσμημα βρίσκεται στην ίδια θέση, σε παραδείγματα που συνδέονται με κάποια από τις γνωστές ομάδες ζωγράφων, θεωρούνται ότι είναι μεταγενέστερες δημιουργίες και χρονολογούνται μετά τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.

Στο φυσικό έδαφος κυρίως στερεώνονταν οι σαρκοφάγοι. Υπάρχουν δύο περιπτώσεις που βρέθηκαν τοποθετημένες πάνω σε στρώμα από θαλασσινά χαλίκια και άμμο¹⁴. Είναι επομένως

⁸ Ηλιοπούλου, Σόφη 2011, Το νεκροταφείο : ταφικά έθιμα και πρακτικές, Κομοτηνή, σελ. 255.

⁹ Σαρκοφάγος 7/ανασκαφή 1981 και σαρκοφάγος 6/ανασκαφή 2000)ΜΚ/ΑΓΚ 12357).

¹⁰ Τέσσερα παραδείγματα: σαρκοφάγοι 8 και 11/ανασκαφή 1981 και σαρκοφάγοι 7 και 17/ανασκαφή 1990.

¹¹ Ηλιοπούλου, Σόφη 1979,σελ. 110, πιν. 77 γ. Βλ. και ταφικά μνημεία, σελ. 143 του παρόντος.

¹² Ηλιοπούλου, Σόφη 1979,σελ. 110, πιν. 77γ. Βλ. και ταφικά μνημεία, σελ. 143 του παρόντος.

¹³ Η σαρκοφάγος δεν έχει συντηρηθεί. Κατά συνέπεια η περιγραφή της ενδέχεται να εμπεριέχει σε κάποια σημεία παραλήψεις. Γι'αυτό δίνεται με κάθε επιφύλαξη για μελλοντική συμπλήρωση και διόρθωση.

¹⁴ Σαρκοφάγοι-ταφές 8 και 11/ανασκαφή 1981

πιθανό, η επιλογή των υλικών αυτών, που έχουν μονωτικό χαρακτήρα, να έγινε από την ανάγκη έτσι ώστε να προστατευτούν τα ταφικά μνημεία από την υγρασία.

Γ. ΚΑΛΥΜΜΑΤΑ ΠΗΛΙΝΩΝ ΣΑΡΚΟΦΑΓΩΝ

Τα καλύμματα των σαρκοφάγων έχουν καμπυλωτή διατομή. Επίσης έχει βρεθεί και ένα οριζόντιο κάλυμμα ορθογώνιου σχήματος, που κάλυπτε την παιδική σαρκοφάγο¹⁵. Τα νεκροταφεία των Αβδήρων και στις Οισύμης έχουν βρεθεί σε μεγάλη συχνότητα καλύμματα οριζόντια¹⁶.

ΕΓΧΥΤΡΙΣΜΟΙ

Αρκετά διαδεδομένος τρόπος ταφής είναι οι εγχυτρισμοί, που μαρτυρείται ήδη από την πρώιμη εποχή του Χαλκού και βρίσκεται σε περιοχές του ελλαδικού χώρου¹⁷, είναι ο πιο σύνηθες τρόπος ενταφιασμού στο νεκροταφείο, αντιπροσωπεύοντας το μεγαλύτερο ποσοστό ταφών. Από τους εγχυτρισμούς που έχουν βρεθεί έως τώρα, οι 42 έχουν γίνει σε πιθάρια και οι 24 σε αμφορείς.

Α. ΠΙΘΑΡΙΑ

Σε οριζόντια θέση τοποθετούνταν τα πιθάρια και γεμίζονταν μέχρι το μέσο περίπου του ύψους στις με καθαρό χώμα, έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια οριζόντια επιφάνεια. Πάνω από το χώμα υπήρχε ένα λεπτό στρώμα από θαλασσινά χαλίκια. Εκεί τοποθετούνταν σε ύπτια θέση ο νεκρός με το κεφάλι τις περισσότερες φορές στο στόμιο του αγγείου και γύρω του τα κτερίσματα.

¹⁵ Βλ.εικ. 45,σελ. 47 του παρόντος.

¹⁶ Ηλιοπούλου, Σόφη 1970, σελ. 356, εικ. 29, 30.

¹⁷ Για παραδείγματα πρώιμων εγχυτρισμών,βλ. Robinson 1942, σελ. 168,169

B. ΑΜΦΟΡΕΙΣ

Για τον ενταφιασμό μικρών παιδιών χρησιμοποιήθηκαν κυρίως οι αμφορείς. Το σώμα εισαγόταν από άνοιγμα που δημιουργούνταν στο ταφικό αγγείο, γνωστή πρακτική και από αλλού¹⁸. Οι αμφορείς και τα πιθάρια τοποθετούνταν, σε οριζόντια θέση, με το στόμιο, κυρίως ανατολικά. Είναι ασαφής η θέση του νεκρού μέσα στα αγγεία, επειδή τα σκελετικά υπολείμματα είναι ελάχιστα και, επομένως δεν είμαστε σε θέση αν γνωρίζουμε αν το σώμα τοποθετούνταν σε ύπτια ή συνεσταλμένη στάση. Το εσωτερικό του αγγείου γεμίζονταν με χώμα μετά την τοποθέτηση του νεκρού. Υπάρχουν και ορισμένες περιπτώσεις που το σώμα τοποθετούνταν σε στρώμα από θαλασσινά χαλίκια.

Είναι εμπορικοί κατά κύριο λόγο οι αμφορείς που χρησιμοποιήθηκαν για εγχυτρισμούς και μπορούν να διακριθούν στις ακόλουθους τύπους :

- 1.Χιακοί αμφορείς
- 2.Σαμιακοί
- 3.Αμφορείς σαμιακού
- 4.Αμφορέας με τονισμένο χείλος
- 5.Αμφορέας με σώμα αμφίκυρτο
- 6.Αμφορέας με ευρύ, σφαιρικό σώμα

ΥΠΟΓΕΙΑ ΤΑΦΗ ΛΑΞΕΥΤΗ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΒΡΑΧΟ

Είναι μια απλή μονόχωρη κατασκευή λαξευμένη στο φυσικό βράχο. Ο νεκρός ήταν τοποθετημένος σε ύπτια θέση, με το κεφάλι στις τα νότια(Εικ. 61). Τα κτερίσματά του τα οποία ήταν ελάχιστα, είχαν τοποθετηθεί στο ύψος του στήθους και του κεφαλιού, τα οποία βρίσκονταν σε τρία μυροδοχεία, μια πυξίδα και ένα λυχνάρι με διακόσμηση δυτικής κλιτύος. Στην επιφάνεια

¹⁸ Ηλιοπούλου, Σόφη 2011 ,σελ. 179. Ηλιοπούλου, Σόφη κ.α. 1964, σελ. 73, Ηλιοπούλου, Σόφη 1998, σελ. 291. Ηλιοπούλου, Σόφη 2010, σελ. 10, 13-15,19, 20,166. Ηλιοπούλου, Σόφη 2010, σελ. 344-346.

του εδάφους εξωτερικά της ταφής είχε ληφθεί μέριμνα για την οριοθέτησή, με την κατασκευή πρόχειρων κτιστών καμπυλών τοιχαρίων από αργούς λίθους(Εικ. 62). Η ταφή αυτή αποτελεί το μοναδικό εντοπισμένο παράδειγμα του είδους στο νεκροταφείο αν και σε εξαιρετικά απλουστευμένη μορφή, στις ιδιαίτερα διαδεδομένους, λαξευτούς τάφους της ελληνιστικής περιόδου στον βόρειο Ελλαδικό χώρο και χρονολογείται στον 3^ο αι. π.Χ.

Σε μικρότερο ποσοστό χρησιμοποιείται η καύση . Μέχρι σήμερα από τις 150 ταφές που έχουν εντοπιστεί οι καύσεις, πρωτογενείς και δευτερογενείς, καλύπτουν ένα ποσοστό μόλις 31% .

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΚΑΥΣΕΙΣ

Όλη διαδικασία γινόταν και ολοκληρωνόταν επί τόπου σε λάκκους όσων αφορά τις πρωτογενείς καύσεις, μέσα στις οποίους ετοιμαζόταν η πυρά και τοποθετούνταν ο νεκρός. Σε ένα ρηχό στενόμακρο όρυγμα, με διαστάσεις που ποικίλλουν ¹⁹, ανάλογα με τη σωματική διάπλαση του νεκρού, τοποθετούνταν τα ξύλα και πάνω σε αυτά το σώμα. Οι πλευρές των λάκκων κατασκευάζονταν, κάποιες φορές, με ξεραμένο στον ήλιο πηλό ²⁰, πρακτική που έχει διαπιστωθεί ότι γινόταν και σε άλλα νεκροταφεία²¹. Η διαμόρφωση ρηχού ορύγματος, του οποίου το βάθος δεν ξεπερνούσε τα 0,50μ., δεν καθιστούσε απαραίτητη την ύπαρξη αυλάκων εξαερισμού ²², ο λάκκος ήταν βαθύς για το άναμμα και συντήρηση της φωτιάς ²³, αφού ουσιαστικά η καύση γινόταν στον ανοιχτό αέρα.

¹⁹ Το μήκος τους κυμαίνεται από 1,40 έως 1,90μ και το πλάτος τους από 0,30-0,60μ.

²⁰ Π.χ. καύσεις 6 και 11/ανασκαφή 1983 και καύση 3/ανασκαφή 1973.

²¹ Ηλιοπούλου, Σόφη 1998. σελ. 33,ταφή 1342

²² Αβαθείς λάκκοι απαντούν και στην Όλυνθο, βλ Ηλιοπούλου, Σόφη .1942 ,σελ. 153

²³ Ηλιοπούλου, Σόφη 2011. σελ. 69

Είναι αδιαμφησβήτητο ότι οι καύσεις δεν ήταν πάντα τέλειες. Σε αρκετές ταφές εντοπίστηκε μεγάλος αριθμός οστών μαζί με θραύσματα απανθρακωμένου ξύλου²⁴, ενώ, σε κάποιες άλλες, μπορούσε να διακριθεί και η αρχική θέση του νεκρού πριν την αποτέφρωση²⁵.

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΚΑΥΣΕΙΣ

Έθιμο το οποίο βρίσκεται στην Ζώνη είναι η ανακομιδή των οστών του νεκρού από την περιοχή αποτέφρωσης και η φύλαξη σε τεφροδόχο αγγείο. Ως τεφροδόχα αγγεία χρησιμοποιήθηκαν αμφορείς²⁶, πιθάρια²⁷, μεγάλα χυτροειδή²⁸(ΜΚ/ΑΓΚ 8982), υδρίες, ενώ ιδιαίτερη θέση κατέχουν οι πελίκες με ποικίλες ερυθρόμορφες παραστάσεις, αγγεία τα οποία η ανάλυση τα συνδέει με ταφική, κυρίως, χρήση, λόγω του ότι είναι πιο συχνή η εμφάνιση σε ταφικά σύνολα. Τη χρήση αυτή έρχονται να τονίσουν και τα ευρήματα του νεκροταφείου, επειδή δεκαπέντε ταφικές πελίκες έχουν βρεθεί μέχρι σήμερα, με μεγάλο αριθμό οστών στο εσωτερικό τους, ακτέριστες συνήθως, αλλά και σε κάποιες περιπτώσεις, κτερισμένες με μικρού μεγέθους αγγεία²⁹. Τα τεφροδόχα αγγεία είχαν τοποθετηθεί είτε πάνω σε στρώμα από θαλασσινά χαλίκια είτε στο έδαφος.

ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ

²⁴ Ταφές 11 και 23, ανασκαφή 1983.

²⁵ Ταφή VII/ανασκαφή 1973: ο νεκρός είχε τοποθετηθεί με το κεφάλι προς τα ανατολικά.

²⁶ Ταφικός αμφορέας 7/ανασκαφή 2000.

²⁷ Πιθάρι-ταφή 1/ανασκαφή 1980, πιθάρια-ταφές 9 και 27/ανασκαφή 1990.

²⁸ ΜΚ/ΑΓΚ 6461 και ΜΚ/ΑΓΚ 8982. Για κοντινό παράλληλο της εικονιζόμενης χύτρας ΜΚ/ΑΓΚ 8982, βλ. Sparkes-Talcott 1970, αρ. 1929, σελ. 371, πίν. 93 (γύρω στο 425-400 π.Χ.).

²⁹ Οι πέλικες ΜΚ/ΑΓΚ 3898 και ΜΚ/ΑΓΚ 3899 περιείχαν από ένα μικρό ληκύθιο, η πελίκη ΜΚ/ΑΓΚ 6190 περιείχε μια <<αλατιέρα>>, βλ. ΜΚ/ΑΓΚ 6226, σελ. 94, εικ. 159, 160 του παρόντος. Βλ. σχετικά Ηλιοπούλου, Σόφη 1942, σελ. 156.

Τα κτερίσματα ήταν αντικείμενα τα οποία συνόδευαν τους νεκρούς στην άλλη ζωή, ενέχουν μεγάλη ποικιλία και πρόκειται τόσο για αντικείμενα της καθημερινότητας, τα οποία είχαν αποκτήσει ταφική σημασία, όσο και για άλλα που κατασκευάζονταν μόνο για ταφική χρήση. Υπήρχαν αρκετές ταφές, ιδιαίτερα οι εγχυτρισμοί σε αμφορείς, οι οποίες ήταν ακτέριστες, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό ταφών βρέθηκαν συλημένες.

Ανάλογα με το είδος τους τα κτερίσματα, μπορούν να ταξινομηθούν στις ακόλουθες ομάδες:

I. ΑΓΓΕΙΑ

Ια. ΑΡΩΜΑΤΟΔΟΧΕΙΑ-ΕΛΑΙΟΔΟΧΕΙΑ

Ιβ. ΛΗΚΥΘΟΙ

Ιγ. ΜΥΡΟΔΟΧΕΙΑ

Ιδ. ΑΛΑΒΑΣΤΡΑ

Ιε. ΑΣΚΟΙ

I. ΣΥΜΠΟΣΙΑΚΑ ΑΓΓΕΙΑ

Ια. ΣΚΥΦΟΙ

Ιβ. ΚΥΛΙΚΕΣ

Ιγ. ΚΑΝΘΑΡΟΙ

Ιδ. ΚΥΠΕΛΛΑ

Ιε. ΚΑΛΥΚΑΣ

Ιστ. ΑΩΤΑ ΣΚΥΦΙΔΙΑ

Ιζ. ΚΑΝΑΣΤΡΑ

η. <<ΑΛΛΑΤΙΕΡΑ>>

ΜΙΚΡΟΓΡΑΦΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ

Η λειτουργία των μικρογραφικών αγγείων είναι χρηστική ή τελετουργική ή συμβολιστική .

II. ΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑ ΚΑΛΛΩΠΙΣΜΟΥ

Ια. ΠΥΞΙΔΕΣ

Ιβ. ΣΤΛΕΓΓΙΔΕΣ(εργαλείο καθαρισμού του δέρματος από τα νεκρά κύτταρα)

III. ΛΥΧΝΟΙ(λυχνάρι)

IV. ΕΙΔΩΛΙΑ

Ια. ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

Ιβ. ΠΛΑΓΓΟΝΕΣ(μικρά ειδώλια)

Ιγ. ΖΩΑ

Ιδ. ΔΙΑΦΟΡΑ

V. ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ

Να. ΣΤΕΦΑΝΙΑ

Νβ. ΔΙΑΔΗΜΑΤΑ

Νγ. ΣΚΟΥΛΑΡΙΚΙΑ

Νδ. ΠΕΡΙΔΕΡΑΙΑ

Νε. ΠΕΡΙΑΠΤΑ (κοσμήματα)

Νστ. ΒΡΑΧΙΟΛΙΑ

Νζ. ΔΑΧΤΥΛΙΔΙΑ

VI. ΕΛΑΣΜΑΤΑ³⁰.

ΝΕΚΡΙΚΕΣ ΤΕΛΕΤΕΣ

Αμέσως μετά την κάλυψη του τάφου με χώμα οι νεκρικές τελετές ξεκινούσαν προς τιμή του νεκρού. Υπάρχουν πολυποίκιλες αναφορές και περιγραφές των εθιμικών τελετών από αρχαίους συγγραφείς, <<τα νομιζόμενα>>, που ακολουθούσαν το θάνατο κάποιου. Ακριβώς μετά από την ταφή διεξάγονταν στον τάφο τα <<τρίτα>>, η τελετή της τρίτης μέρας από το θάνατο, με χοές υγρών, νερό, κρασί, μέλι, λάδι, γάλα και προσφορές τροφών ή αντικειμένων. Παραπλήσιες προσφορές γίνονταν και κατά τη διάρκεια άλλων τελετών, στα «ένατα» ή στις ετήσιες εθιμικές τελετές³¹. Συνήθως οι προσφορές αυτές καίγονταν στην επιφάνεια του εδάφους ή σε λάκκους, επειδή, ανήκοντας πλέον στον κόσμο των νεκρών, δεν μπορούσαν να ξαναχρησιμοποιηθούν³²

ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΣΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ,

³⁰ Η βιβλιογραφική αναζήτηση, η ταύτιση και ο σχολιασμός του ελάσματος έγιναν από τη συνάδελφο αρχαιολόγο Α. Κατωπόδη, την οποία η Ηλιοπούλου, Σόφη ευχαριστεί θερμά.

³¹ Αναφέρονται διάφοροι ετήσιοι εορτασμοί, όπως τα <<Γενέσια>> και τα <<Νεκύσια>>. Για τις νεκρώσιμες τελετές γενικά, Ηλιοπούλου, Σόφη 2011, Το νεκροταφείο : ταφικά έθιμα και πρακτικές, Κομοτηνή. σελ. 193,194,203,204 και 314.

³² Ηλιοπούλου, Σόφη 2011, Το νεκροταφείο : ταφικά έθιμα και πρακτικές, Κομοτηνή. σελ. 193,194,203, 204 και 314.

Επιβλητικά φαίνεται ότι ήταν τα αθηναϊκά επιτύμβια σήματα του έκτου αιώνα : ογκώδεις, μονολιθικοί κούροι, που στοιχίζουν εκατομμύρια στην αγορά τέχνης, δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι για την αυθεντικότητά τους, ραδινές στήλες με επίστεψη σφιγγών ή τεράστιοι τύμβοι όπως αυτός του Κίμωνα, που μάλλον δολοφονήθηκε από την οικογένεια του τυράννου το 528/7 π.χ. (Ηρόδ. 6.103.3).Ο Κικέρων (Νόμοι 2.64-5) κάνει επίκληση σε ένα νόμο<<κάπως μεταγενέστερο του Σόλωνα, ο οποίος όριζε ότι <<κανένας δεν επιτρέπεται να ανεγείρει τάφο η κατασκευή του οποίου απαιτεί εργασία περισσότερη από αυτήν που μπορούν να κάνουν δέκα άνδρες σε τρεις μέρες>>.Πάρα πολλοί ιστορικοί θεωρούν ότι ο νόμος αυτός θεσπίστηκε από τον Κλεισθένη, που έκανε μεταρρυθμίσεις το 508/7 , ή από τον Θεμιστοκλή, που έδρασε κυρίως στη δεκαετία του 480, και ότι στην ουσία ερμηνεύει την εγκράτεια του πέμπτου αιώνα.

Το 425 π.Χ. σηματοδοτεί το τέλος της εγκράτειας, τις περισσότερες φορές περιβάλλεται από παρόμοια ασάφεια. Ορισμένοι θεωρούν ότι οι γλύπτες που συνέρευσαν στην Αθήνα στη δεκαετία του 440 με σκοπό να εργαστούν στον Παρθενώνα, αργότερα στράφηκαν στην κατασκευή επιτύμβιων στηλών. Ο Johansen περιέγραψε τα ταφικά γλυπτά ως ένα <<κατά κάποιον τρόπο υποπροϊόν>> του αριθμού των γλυπτών στην Αθήνα(1951:146-7). Έμφαση δίνουν ορισμένοι στο λοιμό που έπληξε την Αθήνα το 430. Ο Θουκυδίδης (2.52.3-4) μαρτυρεί ότι ο λοιμός έκανε τους ανθρώπους να παραμελήσουν τα παραδοσιακά ταφικά έθιμα. Επίσης και οι δύο παράγοντες συνδυάζονται από τον Clairmont <<Ενώ είναι σημαντικό να λάβουμε υπόψη μας τα εξωτερικά αίτια -τον πόλεμο και τον λοιμό-που οδήγησαν στην αναγέννηση των κλασικών επιτύμβιων στηλών, τα γλυπτά του Παρθενώνα, με την πιο ευρεία έννοια, είναι ένας πρωταρχικός παράγοντας για τη δημιουργία των επιτύμβιων ανάγλυφων>>(1970 :40).

Η αναγκαιότητα να απελευθερωθούν οι συγγενείς τους από το μίasma του θανάτου από την μία και οι οφειλόμενες τιμές στους νεκρούς από την άλλη είχαν οδηγήσει σε ένα επανειλημμένο τελετουργικό, πέρα από αυτό της ίδιας της κηδείας, την απόλυτη ευθύνη είχε η ίδια η οικογένεια για την συγκεκριμένη τίμηση των θρησκευτικών και νομικών κανονισμών του.

Οι γυναίκες έπλενα τον νεκρό από το άμεσο συγγενικό του περιβάλλον, ή άλλες, οι οποίες όμως υπήρχε ο κανόνας ότι έπρεπε να είναι τουλάχιστον εξήντα ετών, τον έντυναν, τον άλειφαν, τον

στόλιζαν με στεφάνι κα άνθη και τον μετέφεραν πάνω σε κλίνη, μέσα στο σπίτι. Το όνομα αυτής της διαδικασίας ονομαζόταν πρόθεση, κατά της διάρκεια του οποίου, γινόταν και ο θρήνος.

Στις πολυποίκιλες παραστάσεις με θεματολογία την πρόθεση, κυρίως από την αγγειογραφία, διακρίνουμε τους άντρες σχεδόν στην ίδια τυποποιημένη στάση ως θρηνωδούς με τις χαρακτηριστικές χειρονομίες, το αριστερό λυγισμένο προς το κεφάλι με το δεξί χέρι προτεινόμενο, ενώ οι γυναίκες πιάνουν το κεφάλι και με τα δύο τους χέρια ή τραβούσαν τα λιτά μαλλιά τους .

Την τρίτη ημέρα μετά το θάνατο πριν από την ανατολή του ηλίου –οι τελετουργίες αυτή την ημέρα ονομάζονταν τα τρίτα- με λιτανεία ο νεκρός μεταφερόταν στον τόπο ταφής, την εκφορά, η οποία στην κλασική Αθήνα σύμφωνα με το νόμο περνούσε από δευτερεύοντες δρόμους, δίχως μοιρολόγια για να καταλήξει στον τόπο του ενταφιασμού. Ύστερα μετά τον ενταφιασμό ακολουθούσαν οι εξής λατρευτικές τελετουργίες: σπονδές υγρών και προσφορές καρπών, προσευχές, καθώς, τα απονήμματα, δηλαδή μια τελετή καθαρμού για τους συμμετέχοντες

Το περί δείπνο, λάβαινε χώρα στην οικία του νεκρού ή των πλησιέστερων κατόπιν ένα εορταστικό γεύμα προς τιμή του θανόντος. Μετά από και άλλες προσφορές και νεκρόδειπνο κατά την ένατη ημέρα (τα ένατα), επισήμως το πένθος σταματούσε την τριακοστή ημέρα μετά το θάνατο. Για την τίμηση των νεκρών εξακολουθούσαν, για παράδειγμα κατά την ετήσια γιορτή των Γενεσίων, κατά την διάρκεια των οποίων τελούνταν θυσίες, και την τρίτη ημέρα των Ανθεστηρίων, κατά την οποία γινόταν προσφορά καρπών στον Χθόνω Ερμή και παράκληση για τους νεκρούς.

Από πολύ πρώιμες εποχές στην Αττική συνυπήρχαν η καύση και η ταφή, αν και κατά περιόδους π.χ. την κλασική εποχή η ταφή ήταν επικρατέστερη της άλλης . Έξω από την κατεχοχήν κατοικημένη περιοχή βρίσκονταν τα νεκροταφεία, στην κλασική εποχή ήταν πέρα από τα τείχη του Θεμιστοκλή. Στα βορειοδυτικά της πόλης ήταν το νεκροταφείο με τους πιο μνημειώδεις, αλλά συγχρόνως και καλύτερα ερευνημένους τάφους, προ του Διπύλου, στην περιοχή του Κεραμεικού. Ο απλούστερος τάφος ήταν ένας ορθογώνιος λάκκος, ο οποίος είχε εσωτερική επένδυση από λίθινες πλάκες. Τις περισσότερες φορές κάλυπταν την σορό με επίπεδες κεραμίδες οι οποίες τοποθετούνταν με τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε να δημιουργείται μια επικλινή

«στέγη». Μέσα στον ταφικό λάκκο η καύση γινόταν κατευθείαν, οπότε η στάχτη δημιουργούσε ένα στρώμα, πάνω σε σωρό ξύλων, και έτσι η στάχτη τοποθετούνταν σε αγγείο, πού αργότερα το έθαβαν.

Τόσο στο εσωτερικό των τάφων όσο και έξω από αυτούς, δηλαδή στο χώμα που τους σκέπαζε ή σε ξέχωρο τόπο εναγισμών πού υπήρχε δίπλα. Όσων αφορά την πρώτη περίπτωση πρόκειται για αντικείμενα με περισσότερο προσωπικό χαρακτήρα, όπως στλεγγίδες στους άντρες, καθρέφτες, δοχεία με άρωμα ή κοσμήματα στις γυναίκες, παιχνίδια ή αγγεία στα παιδιά.

Τα ευρήματα τα οποία βρέθηκαν εκτός των τάφων περιορίζονται κυρίως σε οστά ζώων και κυρίως σε θραύσματα αγγείων, πού προέρχονται από τις θυσίες κατά την ταφή. Δύο κατηγορίες διακρίνονται ανάμεσα στα αγγεία αυτά, χαρακτηριστικές για την Αθήνα τού 5ου αιώνα π.Χ.: οι λουτροφόροι που μνημονεύθηκαν ήδη στις γαμήλιες τελετές –χρησιμοποιούνταν επίσης τις περισσότερες φορές στην διάρκεια των λατρευτικών καθαρμών στις νεκρικές τελετές ως αγγεία για τη μεταφορά νερού-, όπως και οι λευκές λήκυθοι με παραστάσεις που αναφέρονται στη λατρεία των νεκρών. Οι αναπαραστάσεις μας δείχνουν πως οι λήκυθοι τοποθετούνταν, πιθανότατα γεμάτες λάδι, στους τάφους ως αφιερώματα. Έθιμο ήταν να σηματοδοτούν τους τάφους απέξω με επίστεψη.

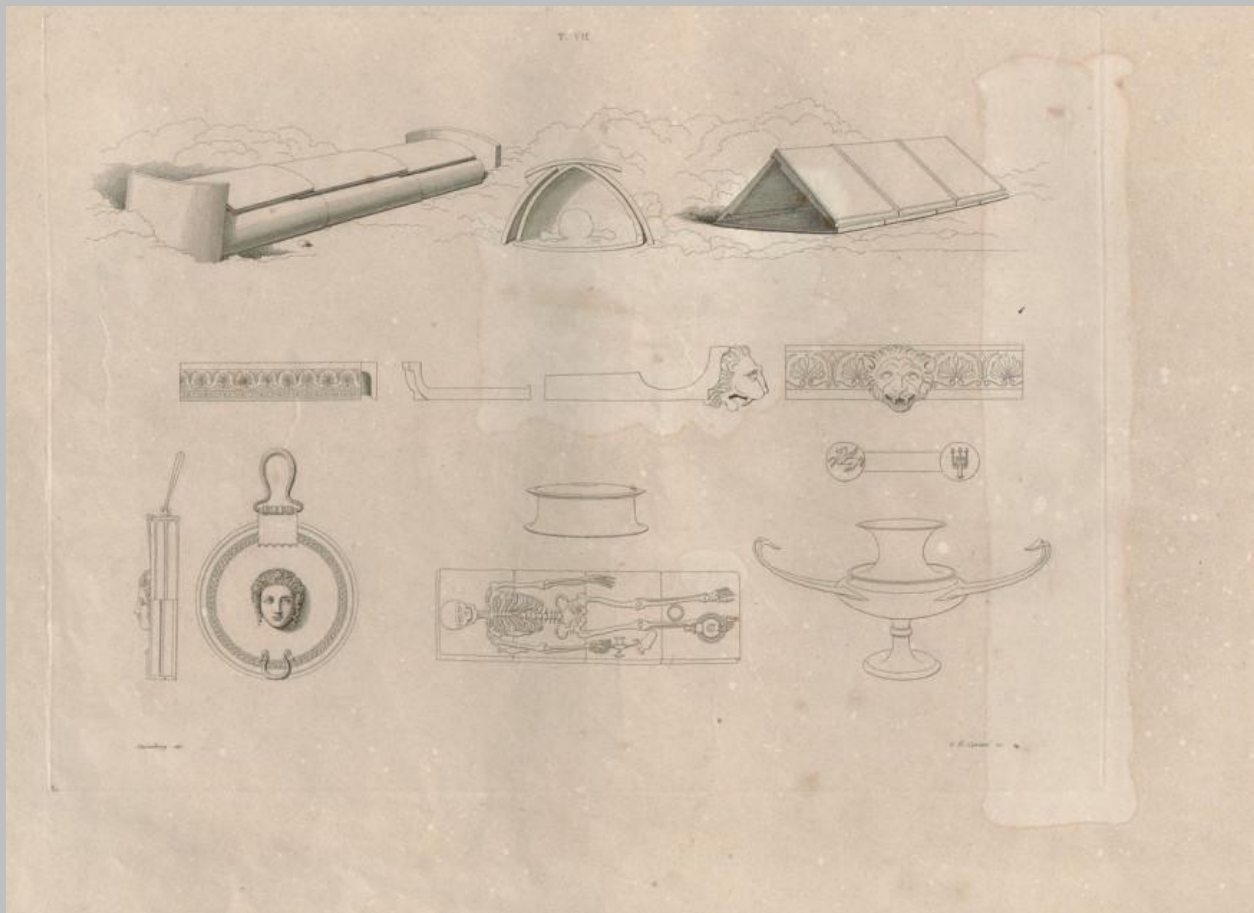
Τις περισσότερες φορές ήταν ένας μικρός ακόσμητος πεσσός με το όνομα του νεκρού, όμως ως επί τον πλείστον είχε καλλιτεχνική διακόσμηση. Όσων αφορά την διαμόρφωση αυτών των επιτύμβιων επιστέψεων η ελληνική τέχνη ανακάλυψε ένα από τα σπουδαιότερα πεδία εφαρμογής της και δημιούργησε έργα υψίστου επιπέδου.

Κατά την διάρκεια της αρχαϊκής εποχής προτιμούσαν τις ψηλές στενές και στήλες σε σχήμα πεσσό, πού είχαν κυρίως επίστεψη σε μορφή σφίγγας. Στην κλασική Αθήνα η ποικιλία των τύπων περιείχε επίπεδες, στενές στήλες με ανθεμωτή επίστεψη και γραπτές ή ανάγλυφες παραστάσεις, γλυπτά μαρμάρινα ταφικά αγγεία, ιδιαίτερα σε μορφή λουτροφόρων και ληκύθων, επιτύμβιες στήλες, με αρχιτεκτονική πλαισίωση, όπως και ολόγλυφα αγάλματα. Τον 4ου αιώνα π.Χ. μπορεί κανείς να διαπιστώσει την τάση για ολοένα και μεγαλύτερη πολυτέλεια αυτών των ταφικών μνημείων, ένας περιοριστικός νόμος του Δημητρίου από το Φάληρο το έτος 317 π.Χ. δεν επέτρεπε παρά μόνο λιτά μνημεία.

Τα αθηναϊκά επιτύμβια ανάγλυφα, ακόμη και τα έργα με δευτερεύον σημασία προκαλούν δέος σχεδόν όλα με τις παραστάσεις τους –μέσω της αντιπαράθεσης της κυρίας και της δούλης, της συνύπαρξης άντρα και γυναίκας, μητέρας και παιδιού- με τη διαπεραστική συγκινητική, σπαραχτική βαθιά ανθρώπινη έκφρασή τους. Σε όλο τον ελληνικό κόσμο υπήρχαν σαφώς ανάλογα με τη χρονική περίοδο και την περιοχή, διαφορές στον τρόπο ενταφιασμού και τα ταφικά μνημεία.

Οι αχαϊκές πήλινες γραπτές σαρκοφάγοι αποτελούν χαρακτηριστική ομάδα πού βρέθηκαν στις Κλαζομενές και σε άλλες γειτονικές ιωνικές πόλεις της δυτικής ακτής της Μικράς Ασίας και είναι ζωγραφισμένες με την τεχνική των αγγείων. Κατά τον 4ο αιώνα π.Χ. συνηθίζονταν οι λίθινες σαρκοφάγοι σε διάφορες περιοχές (π.Χ. στη Μεγάλη Ελλάδα, στο Λίπαρι, στην νεκρόπολη της Σιδώνας, στον σημερινό Λίβανο, όπου βρέθηκε η γνωστή σαρκοφάγος του Αλεξάνδρου). Επιπρόσθετα την εποχή εκείνη ήταν διαδεδομένη και η ταφή σε ξύλινες σαρκοφάγους.

Ένα κείμενο μοναδικό του είδους του της κορυφαίας Ελληνίδας αρχαιολόγου Σέμνης Καρούζου που για πρώτη φορά ψηφιοποιείται!

“Πάρα πολλοί νεκροί είχαν ταφεί μέσα σε πήλινες λάρνακες, ενώ άλλοι είχαν καεί σε πυρές. Για τον αρχαιολόγο είναι πολύ λυπητερό να βρίσκει σπασμένα και καμένα μέσα στην πυρά, μαζί με τα κόκκαλα του νεκρού, όμορφα ερυθρόμορφα αγγεία και αιθέριες λευκές ληκύθους, αυτές τείνουν να εξαφανιστούν το επίχρυσμα, όπως και οι ζωγραφιές. Οι αρχαίοι έτσι πίστευαν, ότι τα αγγεία εναρμονίζονταν με το νεκρό, που έπαιρνε μαζί του και τα αφιερώματα των σκευών του.

”

Ο Θάνατος και η Ταφή στην Αρχαία Ελλάδα

Η Ταφή

Η καύση ή ενταφιασμός ή ταφή στα αρχαία ελληνικά χρόνια επιβάλλεται από θρησκευτική ανάγκη και για λόγους υγιεινής. Πρέπει να γίνει ένα ράντισμα του νεκρού με χώμα, για να εξευμενισθεί και να μη γίνει ον που τιμωρεί και επιτίθεται. Αυτό το καθήκον και αξία εκτελεί η Αντιγόνη στο νεκρό σώμα του αδερφού της Πολυνείκη και αψηφά τη θανατική ποινή που της επιβάλλει ο Κρέων (Σοφοκλέους, Αντιγόνη) Ο κόσμος των νεκρών του Όμηρου ριζώθηκε τόσο βαθιά στην συνείδησή των Ελλήνων, ώστε ούτε οι φιλοσοφικές θεωρίες (Πυθαγόρειοι,

Πλατωνικοί και Ορφικοί), ούτε καν ο Χριστιανισμός, κατόρθωσαν να τον ξεριζώσουν από τις ψυχές τους.

Στη παράδοση μας, ο Άδης των σύγχρονων Ελλήνων είναι ο μοχθηρός κόσμος του Ομήρου, ο κόσμος εκείνος χωρίς παρηγοριά και συντροφιά. Η φροντίδα του νεκρού ήταν πράξη τελετουργική. Έπλεναν κι έντυναν τον νεκρό με ρούχα καθαρά, τις περισσότερες φορές λευκά, και τον τοποθετούσαν πάνω σε ένα τραπέζι ή κρεβάτι, έχοντας τα πόδια γυρισμένα προς την έξοδο.

Διακοσμούσαν το μαξιλάρι του νεκρού με λουλούδια. Οι γυναίκες συντρόφευαν τον νεκρό συντρόφευαν του πολύ στενού του οικογενειακού περιβάλλοντος και άνδρες συγγενείς και φίλοι. Ολόγυρα του λουλούδια, μοιρολογίστρες, λήκυθοι και άλλα αγγεία με αρώματα, τελειοποιούσαν τη σκηνή που συναντάμε συχνά πάνω στα ταφικά αγγεία της αρχαιότητας. Παραστάσεις που επαναλαμβάνονται στις μέρες μας σε όλο τον ελλαδικό χώρο.

Στο στόμα του νεκρού τοποθετούσαν ένα νόμισμα. Ήταν τα βαρκάτικα, ο οβολός που έπρεπε να πληρώσει στον Χάροντα ο οποίος τον περνούσε με τη βάρκα στον ποταμό Άδη (για πορτοφόλι χρησιμοποιήσουν οι λαϊκοί άνθρωποι της αρχαιότητας το στόμιο). Κάποιες φορές, έβαζαν κοντά στον νεκρό ένα γλυκό από μέλι, γιατί έτσι πίστευαν πως με αυτό θα μπορέσει να κολακέψει τον Κέρβερο, τον σκύλο-φύλακα του Άδη.

Μέσα στο σκοτάδι της νύχτας γινόταν η κηδεία, πριν την πρώτη αχτίδα του ήλιου και μολυνθεί από τον νεκρό, ο οποίος πίστευαν ότι ήταν μiasμένος. Γινόντουσαν τελετές εξαγνισμού, ενώ οι συγγενείς πλένονταν με νερό το οποίο το έφερναν από άλλο σπίτι κι έπειτα έτρωγαν όλοι μαζί (νεκρόδειπνα). Την επόμενη μέρα, εξάγνιζαν το σπίτι με θαλασσινό νερό.

Την ένατη (τρίτη μέρα), την τριακοστή και στο χρόνιασμα, τελούνταν θυσίες, προσφορές και συμπόσια στη μνήμη του νεκρού.

Στα τέλη Φεβρουαρίου, η τελευταία μέρα των Ανθεστήριων, λέγονταν Χύτροι και ήταν η μεγάλη γιορτή στη μνήμη των αποθανόντων (παρόμοια με τα σημερινά Ψυχοσάββατα). Σε πήλινες

χύτρες, ετοίμαζαν ένα χυλό από σπόρους (πανσπερμία), το οποίο έπρεπε να φαγωθεί πριν νυχτώσει.

Στο νεκροταφείο ερχόντουσαν για να τιμήσουν τους νεκρούς τους και έκαναν θυσίες στον Ερμή Ψυχοπομπό, τον καθοδηγητή των νεκρών στον Άδη. Για να εξορκίσουν την κακή τύχη στο τέλος της ημέρας, έλεγαν: «Στην πόρτα (έξω) οι Κήρες, τέλειωσαν τα Ανθεστήρια». Οι Κήρες ήταν θεές του θανάτου.

Στα Ηλύσια πεδία πήγαιναν οι άξιοι και καλοαγαθοί, στον Άδη όσοι δεν αξιοποίησαν τη ζωή και στα Τάρταρα οι εγκληματίες.

Σύμφωνα με τους νόμους τους Σόλωνα οι αρχαίοι Αθηναίοι, ήταν υποχρεωμένοι να φροντίζουν τους ηλικιωμένους γονείς τους και ακόμα να φροντίζουν τα της ταφή τους. Όποιος πολίτης δεν τηρούσε αυτά τα καθήκοντα, έπρεπε να πληρώσει πρόστιμο και έχανε τα πολιτικά του δικαιώματα, δηλαδή ήταν «άτιμος», ή τον εξόριζαν από την πόλη. Οι Έλληνες, στην αρχαιότητα, πίστευαν πως οι θεοί προσφέρουν με καλοσύνη τα αγαθά στους θνητούς και αυτοί, σεβόμενοι τους αθάνατους ευεργέτες, έπρεπε να τα απολαύσουν μέχρι τελευταίας ευκαιρίας. Διαφορετικά, θα ήταν βλασφημία και προσβολή τους γενναιόδωρους θεούς. Σύμφωνα με αυτές τις αντιλήψεις εκτιμούν, σέβονται, αγαπούν και απολαμβάνουν την επίγεια ζωή. Φοβούνται τον νεκρό, που θεωρούν «μιασμένο» (μολυσμένο) και αντιμετωπίζουν τον θάνατο με δέος, φόβο και θλίψη.

Ο θάνατος ήταν το τέλος, καθώς λίγοι πίστευαν στην αθανασία της ψυχής και ό,τι αυτό συνεπάγεται. Ο Όμηρος ξεχωρίζει την ψυχή (από το ρήμα ψύχω > πνέω – αναπνέω) σε κυρίως ψυχή (ζωή -ανάσα – πνοή) και σε θυμό που είναι η ψυχή μας ως φορέας πνευματικών και ψυχικών ιδιοτήτων. Σύμφωνα με τον Όμηρο, το σώμα είναι ο άνθρωπος που φθείρεται με τον θάνατο. Μετά το θάνατον η ψυχή γίνεται σκιά ωχρή, χωρίς αξία, που πλανάται στον Άδη κι ύστερα εξανεμίζεται, χάνεται. Ίδιες αντιλήψεις έχει και ο Αριστοτέλης, ο οποίος δηλώνει πως ο άνθρωπος είναι ύλη και σώμα, είδος και ψυχή. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η ψυχή είναι ενδιάμεσο μεταξύ θεού και ανθρώπου, γεννιέται και σβήνει με το σώμα. Μόνο ο νους έρχεται

απ' έξω («θύραθεν»), είναι «το υπέρτατο μέρος της ψυχής, προγενέστερων και κύριων, απλούν και απαθές» και είναι ύλη.

Η αθανασία της ψυχής

Οι Ορφικοί τάσσονται υπέρ της αθανασίας της ψυχής, οι Πλατωνικοί και οι Πυθαγόρειοι. Οι ιδεολογίες τους συγγενεύουν πολύ με τη ύστερη χριστιανική θεωρία περί ψυχής. Είναι κοινή η άποψη σε όλους ότι η ψυχή «άφθαρτη, ουσία άυλη και αθάνατη», «κάτι το πάγκαλο, αόρατο, ασώματο, και θεϊόν», και γι' αυτό το λόγο είναι αθάνατη. Ενώ το σώμα από τη άλλη είναι «σύνθετο, ορατό και γαιώδες και ανθρώπινο», και γι' αυτό είναι θνητό και μπορεί να παραλογίζεται (Πλάτωνος, Φαίδων).

Τις τελευταίες στιγμές του ο Σωκράτης νιώθει πως με τον θάνατό του θεραπεύεται από τη “αρρώστια” (δηλαδή το κλείσιμο της ψυχής, μέσα στο φθαρτό σώμα).

Δίνει εντολή στον Κρίτωνα να θυσιάσει για λογαριασμό του έναν κόκορα για να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του προς τον θεό Ασκληπιό. Οι Ορφικοί υποστηρίζουν την ίδια ερμηνεία, ότι το σώμα είναι φυλακή της ψυχής. Επίσης πρεσβεύουν ότι «η ψυχή εγκαταλείπει προσωρινά το σώμα την ώρα του ονείρου και για πάντοτε την ώρα του θανάτου». Όλοι, επίσης, μιλούν για ηθική αγνότητα, δικαιοσύνη και τιμωρία ή δικαίωση στη μεταθανάτια ζωή.

Η επικούρεια άποψη

Η Επικούρεια άποψη είναι αντίθετη με τα προηγούμενα λεγόμενα. Ο Επίκουρος δέχεται τον διαχωρισμό της ψυχής του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη: άλογο (ψυχή – anima) και σε λογικό (νους – animus). Σε αυτό που διαφοροποιείται από τους άλλους, είναι στο ότι θεωρεί πως και τα δύο μέρη της ψυχής είναι υλικά και φθαρτά . Η θεωρία του βασίζεται πάνω στην ατομική θεωρία του Δημόκριτου, δηλαδή ερμηνεύει τον νου και την ψυχή ως συμπτώματα, εκδηλώσεις

της ύλης. Σύμφωνα με τον Επίκουρο, η ψυχή αποτελείται από λεπτότατα άτομα, διάχυτα στο σώμα, και πεθαίνει μαζί με το σώμα.

Υπάρχει μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα άποψη σχετικά με το θάνατο: «... Άρα το πιο φρικιαστικό απ' όλα τα δεινά, ο θάνατος, είναι ένα τίποτα για μας. Απλούστατα επειδή, ενόσω εμείς θα ζούμε, εκείνος θα είναι απών, ενώ, όταν θα εμφανιστεί, εμείς δεν θα υπάρχουμε. Ο θάνατος, λοιπόν, δεν έχει καμία σχέση ούτε με τους ζωντανούς, ούτε με τους πεθαμένους, αφού όσο οι ζωντανοί είναι ζωντανοί δεν υπάρχει, και οι πεθαμένοι, δεν θα ζουν όταν φανεί... » (Επίκουρου, Επιστολή προς Μενοικέα, Περί Ευτυχίας).

Η θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων άφηνε απόλυτη ελευθερία έκφρασης και σκέψης, είχε δοξασίες με υψηλές ηθικές αξίες και πνευματικό περιεχόμενο . Στα Ηλύσια Πεδία είναι -μετά θάνατον- οι θνητοί οι οποίοι διακρίθηκαν για τις αρετές τους. Από την άλλη μεριά, στα σκοτεινά παλάτια του Άδη βρίσκονται οι νεκροί θνητοί, όσοι δεν αξιοποίησαν τα προσόντα τους και τις δυνατότητες που τους χάρισαν οι θεοί κατά τη διάρκεια του βίου. Σε αυτούς συγκαταλέγεται όπως αναφέρει ο Όμηρος. Δηλαδή αυτός που έφυγε από την επίγεια ζωή χωρίς να γίνει αντιληπτός, χωρίς να αξιοποιήσει τα χαρίσματα των θεών. Στα Τάρταρα, στο κατώτατο σημείο του Άδη καταλήγουν όσοι έχουν διαπράξει σοβαρά εγκλήματα. Ο Σίσυφος, ο Τάνταλος, οι κόρες του Δαναού τιμωρούνται από τους θεούς και υποβάλλονται σε χωρίς τέλος μαρτυρία.

Για τους αρχαίους Έλληνες η ταφή ήταν το πιο μεγάλο καθήκον: Σύμφωνα με τα έθιμα τους τα παιδιά είχαν το καθήκον να θάψουν τους γονείς τους. Αυτό ήταν η κυριότερη υποχρέωση απέναντι στους γονείς τους. Τον νεκρό τον προετοίμαζαν οι πιο κοντινοί συγγενείς τον καθάριζαν με αρωματισμένες ουσίες και τον ντύνουν με ρούχα άσπρα, καθαρά. Μετά από αυτή την δοκιμασία έδεναν τον νεκρό με λουριά και τον τυλίγουν σε ένα σάβανο, το πρόσωπο όμως το άφηναν ξεσκεπάστο. Σύμφωνα με το νόμο δεν μπορούσαν να θάψουν τον νεκρό με πάνω από τρία ρούχα ³³.

³³ Flaceliere Robert. Νόμος της Ιουλίδος στη Sylloge inscriptions graecarum 3 III, 1218.

Οι αρχαιολόγοι σκάβοντας τούς τάφους έβρισκαν πολύτιμα αντικείμενα σε μεγάλη ποσότητα, κολιέ, δαχτυλίδια, βραχιόλια τα οποία θάβονταν μαζί με το νεκρό. Σε αυτές τις εποχές βάζανε στο στόμα του νεκρού ένα νόμισμα, τον οβολό , το οποίο έπρεπε να δώσει στο Χάρο, ο οποίος ήταν ο βαρκάρης που θα τον πήγαινε στο ποταμό του Άδη.

Οι άνθρωποι του λαού είχαν το στόμα τους για πορτοφόλι και έτσι μπορούμε να καταλάβουμε και αυτή τη συνήθεια. Σύμφωνα με τα χωρία του Αριστοφάνη³⁴ και σύμφωνα με το κείμενο του Θεοφράστου «τα λεφτά που ο κυνικός μαζεύει από το εμπόριο, τα χώνει μέσα στο στόμα του»³⁵. Μερικές φορές έβαζαν κοντά στο νεκρό κι ένα γλυκό με μέλι. Διότι θεωρούσαν με αυτό το τρόπο θα μπορέσει να κολακέψει τον Κέρβερο, το σκύλο του Άδη³⁶.

Η Πρόθεση ήταν η διαδικασία κατά την οποία βάζανε το πτώμα σε ένα πολυτελές κρεβάτι και το αφήναν στο διάδρομο του σπιτιού μια-δύο μέρες με τα πόδια γυρισμένα προς την πόρτα. Μπορούμε να φανταστούμε αυτή τη σκηνή μέσα από τα αγγεία της εποχής, κυρίως λήκυθοι (τοποθετούσαν μέσα σε αυτό το αγγείο ελαιόλαδο στον τάφο ανύπανδρων νεκρών.) με φόντο άσπρο, και τοποθετούνταν κάτω από το κρεβάτι του νεκρού. Επάνω στο μαξιλάρι Αναπαύεται το κεφάλι του νεκρού στεφανωμένο με λουλούδια. Γύρω από το νεκρό ήταν γυναίκες οι οποίες είτε με βεντάλιες είτε με ομπρέλες, το προστάτευαν από τις μύγες και τον ήλιο, ενώ άλλες σκόρπιζαν στάχτες πάνω στα μαλλιά τους από κάθε πλευρά του κρεβατιού, χτυπούσαν το στήθος τους, γρατζουνούσαν τα μάγουλα τους ή άπλωναν το δεξί τους χέρι προς το νεκρό. Σύμφωνα με την ολολυγή όλες τους θρηνούν και λένε καθιερωμένα λόγια, ενώ ο νόμος προσπαθεί να τα κατευνάσει.

Με βάση τη νομοθεσία που ισχύει μόνο ορισμένες γυναίκες έχουν πρόσβαση να εισέλθουν σε αντίθεση με όλους τους άνδρες οι οποίοι είναι παρόντες μπορούν να εισέλθουν. Ένας νόμος στη Ιουλίδα, ορίζει:

Δεν θα μουν μέσα στο σπίτι του πεθαμένου παρά μόνο εκείνες που είναι μολυσμένες(σαν συγγένισσες του νεκρού): η μητέρα, η γυναίκα του, οι αδελφές του, οι κόρες του εκτός από αυτές

³⁴ Αριστοφάνης Σφήκες στίχ.609. Όρνιθες στίχ. 503. Εκκλησιάζουσαι στίχ. 818.

³⁵ Θεοφράστου Χαρακτήρες ,6.

³⁶ Αριστοφάνη Νεφέλαι στίχ. 507.

πέντε γυναίκες, και δύο κοπέλες από τις συγγένισσές του μέχρι από βαθμό συγγενείας παιδιά των πρώτων του εξαδέλφων κανένας άλλος δεν επιτρέπεται να μπει³⁷.

Κάτι παρόμοιο ισχύει και στην Αθήνα, όσων αφορά το νόμο του Σόλωνος <<οι γυναίκες δεν έχουν το δικαίωμα να μπουν στο σπίτι του πεθαμένου ή να ακολουθήσουν την εκφορά του μέχρι το τάφο του, αν η συγγένεια που έχουν μαζί του είναι πιο μακρινή από παιδιά των εξαδέλφων του>>³⁸. Αυτοί που παρευρίσκονται στη ταφική τελετή είναι ντυμένοι με πένθιμα ρούχα, γκρίζα ή μαύρα, όμως μπορεί και άσπρα, τα κομμένα μαλλιά συμβολίζουν την λύπη. Αρκετές φορές πλήρωναν μοιρολογίστρες για να τραγουδήσουν το θρήνο του πένθους, όμως και σε αυτή τη περίπτωση, ο νόμος, περιόριζε την κομπόση και την πολυτέλεια της κηδείας.

Όταν πέθαινε κάποιος μπροστά από την πόρτα του σπιτιού τους έβαζαν ένα αγγείο (αρδάνιον) γεμάτο με εξαγνιστικό νερό, (μέσα από το νερό προέρχεται η κάθαρση), το οποίο το έπαιρναν από τους γείτονες, διότι το νερό το οποίο ήταν στο σπίτι του πεθαμένου το θεωρούσαν μiasμένο, όποιος έβγαινε από το σπίτι τον ράντιζαν με το νερό του νεκρού επίσης το αγγείο αυτό σηματοδοτούσε τον θάνατο ενός προσώπου στους περαστικούς.

Η εκφορά ήταν μια διαδικασία η οποία γινόταν μια μέρα μετέπειτα από την έκθεση του σώματος. Σύμφωνα με το νόμο του Σόλωνος << ο νεκρός θα εκτεθεί στον εσωτερικό του σπιτιού, όπως θέλει η οικογένεια, θα τον σηκώσουν από εκεί και θα τον θάψουν την άλλη μέρα, πριν να ανατείλει ο ήλιος³⁹. Η ταφή του νεκρού στην Αθήνα είχε θρησκευτικό περιεχόμενο και γινόταν την νύχτα: θεωρούσαν ότι ο νεκρός μπορούσε να μολύνει ακόμα και αυτές τις λίγες ακτίνες του ηλίου.

Για να τιμήσουν τους θεούς κάνανε σπονδές, και ύστερα σχηματίζανε τη συνοδεία και όλα αυτά γινόντουσαν πριν φύγουν από το σπίτι του πεθαμένου. Τον πηγαίνουν στο ίδιο κρεβάτι το οποίο προοριζόταν για την πρόθεσιν οι συγγενείς του ή δούλοι, ή τον μεταφέρουν σε ένα κάρο

³⁷ Flaceliere inscr.grae III,1218

³⁸ Ψευδο-Δημοσθένης κατά Μακαράτου, 43.

³⁹ Αντιφώντος Περί τού Χορευτού,34

το οποίο το σέρνουν μουλάρια ή άλογα. Μια γυναίκα κρατάει ένα αγγείο με προσφορές στη συνοδεία, ύστερα έρχονται οι άντρες και μετά οι γυναίκες (μόνο αυτές που έχουν στενή συγγένεια με το νεκρό) και μετέπειτα έρχονται τελευταίοι αυτοί που παίζουν τον αυλό. Όταν κάποιος πεθαίνει τότε η εκφορά του γίνεται με ένα δόρυ μπροστά από το σώμα και αυτό συμβόλιζε ότι θα εκδικηθούν τους δολοφόνους σκοτώνοντας τους⁴⁰.

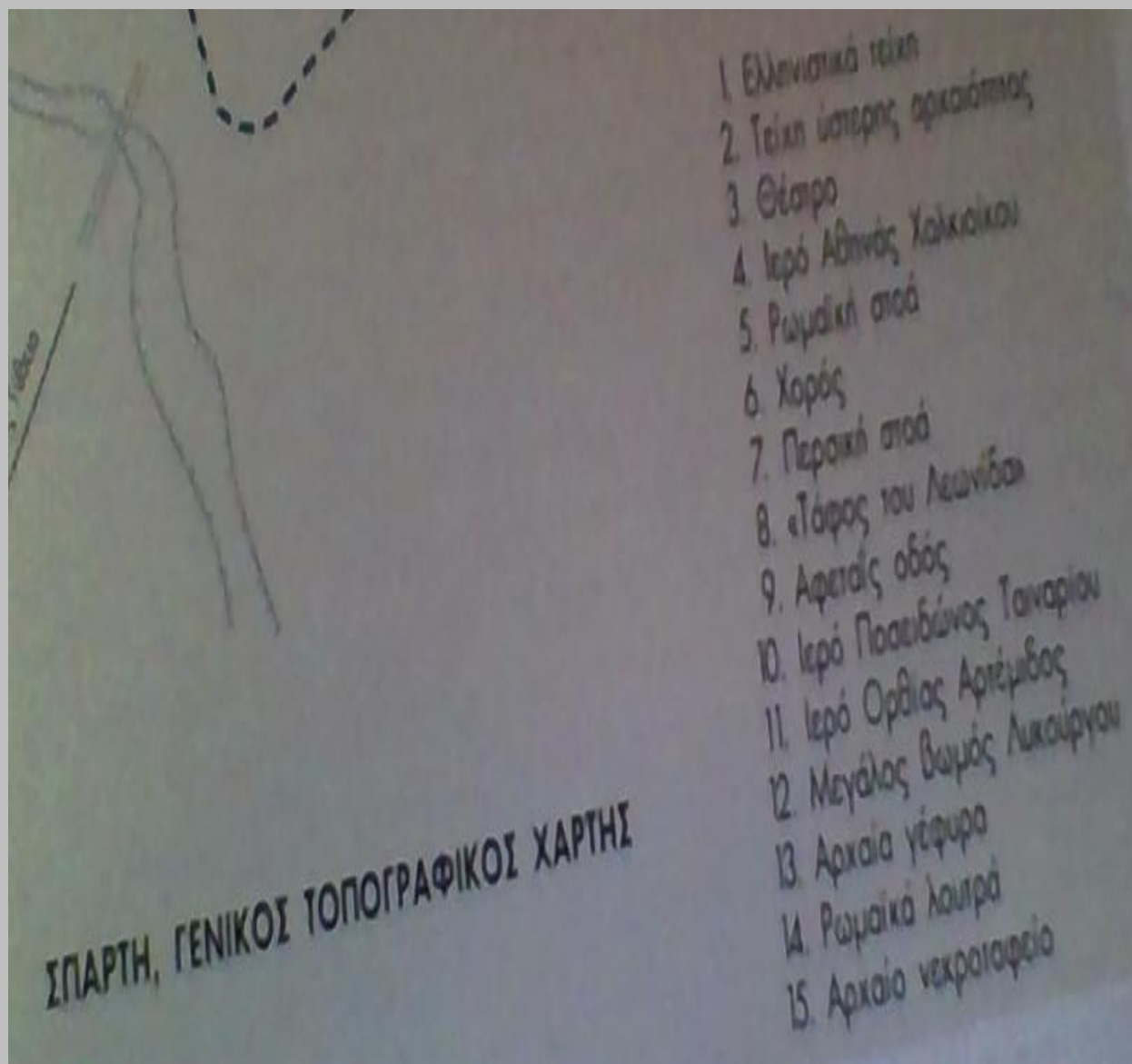
Το νεκροταφείο βρίσκεται πάντα έξω από τα τείχη της πόλης, καίνε το σώμα σε μια πυρά ή το θάβουν, τη στάχτη και τα οστά τα μαζεύουν και τα τοποθετούν σε ένα σεντόνι κι μετά σε μια υδρία. Σύμφωνα με το νόμο της Ιουλίδος απαγορεύεται κάποιος να φέρει στο τάφο πάνω από τρεις χόας κρασί ή πάνω από ένα χόα λάδι(ο χούς ήταν μέτρο για υγρά προϊόντα τρεις λίτρες και τέταρτο). Μετά προσφέρουν σπονδές στο νεκρό. Αποχαιρετούν τον νεκρό με ένα τελευταίο χαιρετισμό και μετά πάνε σπίτι του. Ύστερα κάνουν πολλές τελετές εξαγνισμού και καθαρικές γιατί η επαφή με το νεκρό είναι ότι χειρότερο⁴¹. Οι συγγενείς του νεκρού πρέπει να πλυθούνε ολόκληροι, ύστερα κάθονται και τρώνε. Την επόμενη μέρα κατά το νόμο της Ιουλίδος, και το σπίτι πρέπει να εξαγνιστεί με ύσσωπο και θαλασσινό νερό. Την Τρίτη μέρα γίνονται θυσίες και συμπόσια, την ένατη και την τριακοστή μετά από την κηδεία, και στο χρόνο. Έτσι ουσιαστικά ξεκινούσε η λατρεία των νεκρών.

Οι Αθηναίοι ήδη από τον 6^ο αιώνα έθαβαν τους νεκρούς έξω από την περιτειχισμένη πόλη. Υπήρχε μια διάταξη η οποία καθόριζε τη ταφή των νεκρών, extra muros, η οποία διασώθηκε από τον Κικέρων. Στην κοιλάδα του Ηριδανού, στο βορειοδυτικό σημείο της αρχαίας πόλης και έξω από το οχυρωμένο χώρο φτιάχτηκε το πρώτο συγκροτημένο νεκροταφείο της πόλης, το δεύτερο μισό του 6^{ου} αιώνα. Το νεκροταφείο υιοθέτησε το όνομα <<Κεραμεικός>> από το δήμο των Κεραμέων ο οποίος βρισκόταν βορειοδυτικά του Αγοραίου Κολωνού και στην Αρχαία Αγορά.

⁴⁰ Ψευδο-Δημοσθένης: Κατά Ευέργου και Μνησιβούλου, 69.

⁴¹ Flaceliere: Le pur et l'impur σ.76-82

ΝΕΚΡΩΣΙΜΕΣ ΤΕΛΕΤΕΣ

Για αυτούς που ζούσαν στην Αθήνα η ταφή ήταν σημαντική και ίσως για αυτό το λόγο όποιος ήταν κατά της ταφής, ήταν μια από τις μεγαλύτερες ποινές στην Αθήνα . Επίσης έχει αναφερθεί η φροντίδα των Αθηναίων να φέρουν πίσω στη πατρίδα τους, τους νεκρούς που πέθαναν στο πόλεμο. Ήταν σημαντικό να αποδοθούν στους νεκρούς εθνικές τελετές ταφής από τα συγγενικά τους πρόσωπα.

Η προετοιμασία του σώματος για την ταφή ήταν καθήκον των γυναικών της οικογένειας. Καθάριζαν το σώμα, ύστερα το άλειφαν με λάδι, τον έντυναν και τοποθετούσαν λουλούδια ολόγυρα του, ταινίες, στεφάνια και κοσμήματα. Η πρόθεση γινότανε μια μέρα μετά από το θάνατο, στην κατοικία του νεκρού.

Πριν την ανατολή του ηλίου, την Τρίτη μέρα ο νεκρός συνοδευόμενος από πομπή μεταφέρονταν στο τάφο, όπως όριζε ο νόμος, η οποία πομπή έπρεπε να γίνει σιωπηλά και όχι στους πιο πολυσύχναστους δρόμους. Οι άνδρες ήταν αυτοί που προηγούνταν στην πομπή και ύστερα οι γυναίκες ακολουθούσαν. Σύμφωνα με τη πρόθεση οι γυναίκες που επιτρέπονταν στη μεταφορά και ταφή γίνονταν με βάση την ηλικία και το βαθμό συγγένειας και ακόμα και η ενδυμασία τους οριζόταν από το νόμο.

Το Περί δείπνο λάμβανε χώρα στην οικία του νεκρού. Για το Περί δείπνο δεν γνωρίζουμε πολλά πράγματα πέρα από το γεγονός ότι ήταν μια ευκαιρία να μαζευτούν οι συγγενείς και να μιλήσουν για το νεκρό.

Την ένατη μέρα οι φίλοι και η οικογένεια συγκεντρώνονταν στο μνήμα για να αναβιώσουν τις εθιμικές τελετές-τα ένατα.

Από μια επιπλέον τελετή σημαδεύονταν το τέλος του πένθους η οποία(τελετή) δεν είναι καθορισμένη το πόσο ακριβώς διαρκούσε στην Αθήνα κατά την Αρχαϊκή και Κλασική περίοδο.

Η λουτροφόρος ήταν ένα αγγείο το οποίο συσχετίζεται με τις τελετές του γάμου και θανάτου. Από ένα απόσπασμα του Δημοσθένους προέρχεται το όνομα του αγγείου :ρωτήθηκε αν γνώριζε ότι κάποιος πέθανε άγαμος, τότε απάντησε ο Δημοσθένης ότι στο τάφο του υπήρχε μια λουτροφόρος. Συγγραφείς και λεξικογράφοι της μεταγενέστερης εποχής, ερμηνεύουν την λέξη λουτροφόρος ως πρόσωπο που έφερε τα λουτρά, ένα κορίτσι ή αγόρι, ανάλογα με το φύλο που είχε ο νεκρός. Από τον Πausanias χρησιμοποιείται η λέξη λουτροφόρος σαν επίθετο στην περιγραφή της ιέρειας της Αφροδίτης στο ιερό της Σικυώνος.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΘΙΜΑ ΤΑΦΗΣ

Οι επικήδειοι αγώνες οι οποίοι ήταν μεγαλειώδεις έχουν, τον απόηχο τους στις Ελληνικές νοοτροπίες στα μεταγενέστερα χρόνια . Παρ' όλα' αυτά οι Έλληνες της Ομηρικής περιόδου και συγκεκριμένα της Γεωμετρικής Ελλάδος εξέφραζαν τις νεκρικές τους εκδηλώσεις χωρίς εγκράτεια, ενώ τα κλασικά ήθη δεν επέτρεπαν τέτοιες διάχυτες νεκρικές τελετές. Λόγο αυτού λοιπόν οι Έλληνες των επόμενων αιώνων δεν ακολούθησαν τις αντιλήψεις του Ομήρου.

Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΑΠΛΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Κατά την Γεωμετρική και Αρχαϊκή περίοδο στην Ελλάδα τον 5ο αι. οι ταφικές συνήθειες που εφαρμόζονταν ήταν πολυποίκιλες λόγω της ομοιομορφίας χωρίς ιδιαίτερες παρεκκλίσεις ή παραλλαγές οι οποίες οφείλονταν στον τότε βαθμό ευμάρειας. Τα νεκροταφεία της Ελλάδας και συγκεκριμένα της Αθήνας έχουν περιγραφή με ενδελέχεια .Κανονικά τα νεκροταφεία τοποθετούνταν έξω από τις περιοχές οίκησης, δηλαδή έξω από τα τείχη της πόλης, εξαιρούνται οι παιδικοί τάφοι οι οποίοι ήταν κοντά στις οικίες. Οι κανονισμοί και οι τελετές για την ταφή των παιδιών δεν ήταν τόσο αυστηροί και μάλλον δεν υπήρχε ο φόβος της μόλυνσης από άτομα τα οποία πέθαναν νέα.

Οι τάφοι των ηρώων συνδέονταν με τα δέντρα τα οποία φυτεύονταν στα νεκροταφεία, αυτός ο συμβολισμός δεν πάντα απήχησε βέβαια. Σε ιερά η τέμενος απαγορεύονταν η γέννηση, ο θάνατος και η ταφή. Υπάρχουν βέβαια και εξαιρέσεις κατά την Ελληνιστική Ελλάδα που ιερείς θάφτηκαν εντός των ιερών περιβόλων. Τα παιδιά δεν αποτεφρώνονταν αλλά ενταφιάζονταν ακόμα και σε κοινότητες οι οποίες χρησιμοποιούσαν την καύση τα παιδιά όπως αναλύθηκε θάβονταν εντός της πόλης.

Οι ταφές οι οποίες ήταν κλασικές διαφέρουν στο τρόπο ότι ο λάκκος προοριζόταν για το σώμα. Η πιο απλή μορφή ήταν να σκάβεται ένας ορθογώνιος λάκκος στο χώμα. Αυτός ο λάκκος ήταν

βαθύς για να μην τον πλησιάζουν ζώα, ενώ στην Τσαουσίστα της Μακεδονίας, πάνω στο σώμα τοποθετούσαν πέτρες, μάλλον για αυτό το λόγο (την διατάραξη του τάφου από τα ζώα). Επιπρόσθετα στην Β. Ελλάδα στην Όλυνθο, περίπου το 10% των ταφών ήταν καύσεις και συγκέντρωναν την τέφρα σε ένα πήλινο αγγείο.

Τελετουργίες θανάτου και θανάτου στη σύγχρονη και αρχαία Ελλάδα: γράφοντας ιστορία από γυναικεία σκοπιά.

Σε σχέση με το βόρειο μέρος της Ευρώπης, συναντάμε ιεροτελεστίες παρόμοιες με τις Ελληνικές νεκρικές τελετές τόσο στα Βαλκάνια όσο και στο ανατολικό μέρος της Ευρώπης. Παρόμοιες περιστάσεις έχουν φέρει στην επιφάνεια τη σημασία του σεβασμού των νεκρών τόσο στον ιδιωτικό και στο δημόσιο περιεχόμενο στην κεντρική Ευρώπη, τα Βαλκάνια και η Μεσόγειο ξεκάθαρα κάνουν φανερή τη σημασία τόσο του δημοσίου όσο και του ιδιωτικού, ή των θηλυκών ή αρσενικών σημείων έτσι ώστε να καταλάβουμε την Ευρωπαϊκή ιστορία, όπως γίνονταν αντιληπτή από τους λαούς. Η έρευνα που έχει διεξαχθεί σχετικά με τα νεκρικά έθιμα στη σύγχρονη Ελλάδα, στο σταυροδρόμι των πολιτισμών στα περιθώρια της Ευρώπης, και συγκρίνοντας τα με αρχαίες πηγές είναι ένα στοιχείο τώρα περισσότερο από ποτέ, διότι το πεδίο της Δυτικής και Ανατολικής Ευρώπης και οι Μεσογειακές σπουδές έχουν γίνει ιδιαίτερα σημαντικές στη σύγκριση ιστορικών ερευνών και σε ότι αφορά τις νεκρικές τελετές οι οποίες διεξάχθηκαν στην Αρχαία Ελλάδα.

Στην Ελλάδα, και σε όλη την Ανατολική Ευρώπη, γίνεται αντιληπτό ότι οι γυναίκες έχουν σημαντικό ρόλο στις νεκρικές τελετές, και αυτό πρέπει να μελετηθεί έτσι ώστε να καταλάβουμε την κοινωνία τότε στο σύνολο της. Η συσχέτιση των γυναικών και των νεκρικών τελετών στην αρχαία Ελλάδα μας βοηθάει να καταλάβουμε τις πολιτιστικές αξίες και την διείσδυση τους στην Ευρώπη. Οι νεκρικές τελετές ενέχουν κύριας σημασίας όσων αφορά την δυναμική των πολιτισμών στο σύνολο της, και κληρονομιάς και πολιτισμικής ταυτότητας συγκεκριμένα.

Παραδείγματα μουσείων τα οποία σχετίζονται με τα ταφικά έθιμα στην Αρχαία Ελλάδα

Ένα μουσείο μέσω του οποίου αναδεικνύεται η ερμηνεία του συμβολισμού της ταφικής ιεροτελεστίας στην Αρχαία Ελλάδα είναι το μουσείο της Βεργίνας μέσω του οποίου αναπαρίστανται οι ταφικές συνήθειες στην Αρχαία Ελλάδα.

Το Μουσείο Βασιλικών Τάφων Αιγών βρίσκεται στη Βεργίνα της Ημαθίας.

Οι τοιχογραφίες με την αρπαγής της Περσεφόνης και οι βασιλικοί τάφοι των Αιγών, είναι τα αυθεντικά έργα μεγάλων ζωγράφων της αρχαιότητας που διατηρούνται μέχρι σήμερα, μοιάζοντας με αρχαίο ταφικό τύμβο, με την επικάλυψη χώματος.

Στη θέση των αρχαίων Αιγών πιστεύεται ότι βρίσκεται η κωμόπολη, πρωτεύουσα της αρχαίας Μακεδονίας, και το 1977 έγινε παγκοσμίως γνωστή, όταν η Πανεπιστημιακή Ανασκαφή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, υπό την καθοδήγηση του καθηγητή αρχαιολογίας Μανόλη Ανδρόνικο και τους συνεργάτες του, έφερε στο φώς τους τόπους ταφής των Μακεδόνων βασιλέων και ανάμεσα τους ένας τάφους και ένα ταφικό μνημείο που, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του Ανδρόνικου, ήταν του βασιλιά Φιλίππου Β΄, πατέρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Η ανακάλυψη αυτών των αρχαιολογικών καταλοίπων θεωρείται από πολλούς ότι πιστοποίησε

και τη θέση της αρχαίας πόλης των Αιγών, της πρώτης πρωτεύουσας του μακεδονικού βασιλείου⁴².

⁴². Κ.Α.Ρωμαίος,1951 Ο μακεδονικός τάφος της Βεργίνας .Αθήνα .Βικιπαίδεια.[Online] Διαθέσιμο στο <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%92%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%AF%CE%BD%CE%B1> (Πρόσβαση στις 17 Μαρτίου 2020)

Υπόγεια Κρύπτη

Το πιο γνωστό νεκρομαντείο του αρχαίου ελληνικού κόσμου είναι κοντά στις βορειοδυτικές όχθες της Αχερουσίας λίμνης, στο σημείο όπου ενώνονται τα ποτάμια του Άδη, ο Αχέροντας με τον Κωκυτό. Από τις αρχαίες πηγές γνωρίζουμε ότι η τοποθεσία της Αχερουσίας λίμνης περιγράφεται ως η πύλη κατάβασης των νεκρών στον Άδη και η Εφύρα, η πόλη της Ηπείρου που βρίσκεται λίγο βορειότερα, συσχετίζεται με πανάρχαια λατρεία της θεότητας του θανάτου. Οι πιστοί πήγαιναν στο νεκρομαντείο για να συναντήσουν τις ψυχές των αποθανόντων, που μετά την λύτρωση από το σώμα αποκτούσαν την ικανότητα να προβλέπουν το μέλλον.

Από τον Όμηρο στην Οδύσσεια γίνεται η παλαιότερη αναφορά του νεκρομαντείου του Αχέροντα, όταν η Κίρκη συμβουλεύει τον Οδυσσέα να συναντήσει στον Κάτω Κόσμο τον τυφλό μάντη Τειρεσία και να πάρει χρησμό για την επιστροφή στην πατρίδα του (κ 488 κ.ε.), και αμέσως παρακάτω δίνει τη συναρπαστική περιγραφή της καθόδου του Οδυσσέα, ενός θνητού, στον Άδη (λ 24 κ.ε.). Είναι συναρπαστική, η ομοιότητα της ομηρικής περιγραφής με τη θέση του νεκρομαντείου παρόμοια με αυτή που παρατηρεί και ο Πausanias σχεδόν χίλια χρόνια αργότερα, πιστεύοντας ότι ο Όμηρος πρέπει να είχε δει τα μέρη αυτά (1.17.5). Παρόλ' αυτά, στην ελληνική μυθολογία και άλλοι ήρωες είχαν τολμήσει αυτή την κατάβαση στον Άδη, ο Ηρακλής για να φέρει στο βασιλιά Ευρυσθέα τον Κέρβερο, τον τρικέφαλο σκύλο-φύλακα από τον Άδη, ο Ορφέας για να φέρει στη γη την αγαπημένη του Ευρυδίκη, και ο Θησέας με τον Πειρίθου για να αρπάξουν την Περσεφόνη.

Στη μυκηναϊκή εποχή ανάγεται η παλαιότερη χρήση του λόφου όπου σώζεται το νεκρομαντείο (14^{ος}-13^{ος} αι. π.Χ.), στην οποία χρονολογούνται τρεις παιδικοί τάφοι με λιγοστά ευρήματα. Μετέπειτα πρέπει να ιδρύθηκε ιερό αφιερωμένο στη θεότητα της Γης, γίνεται φανερό από όστρακα αγγείων και πήλινα ειδώλια, που βρέθηκαν στους δυτικούς πρόποδες του λόφου και χρονολογούνται μέχρι και τα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ. Στην ελληνιστική περίοδο χρονολογούνται τα σωζόμενα λείψανα του νεκρομαντείου. Τους πρώιμους ελληνιστικούς χρόνους (τέλη 4ου – αρχές 3ου αι. π.Χ.), χρονολογείται το κύριο τμήμα του ιερού ενώ σε μια δεύτερη οικιστική φάση

, στο τέλος του 3^{ου} αι. π.Χ. στα δυτικά του αρχικού ιερού προστέθηκε ένα συγκρότημα με μια κεντρική αυλή, γύρω από την οποία υπήρχαν αποθήκες και δωμάτια. Σε αυτή τη μορφή παρέμεινε το ιερό το οποίο λειτούργησε για δύο αιώνες περίπου. Όταν κατακτήθηκε η Μακεδονία από τους Ρωμαίους πυρπολήθηκε το 167 π.Χ., τελείωσε η λειτουργία του ιερού. Με την εγκατάσταση Ρωμαίων εποίκων τον 1^ο αι. π.Χ. στην πεδιάδα του Αχέροντα, η αυλή του ιερού κατοικήθηκε πάλι. Στις αρχές του 18^{ου} αιώνα στο χώρο οικοδομήθηκε η μονή του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, η οποία υπάρχει μέχρι σήμερα, όπως και το αντίστοιχο νεκροταφείο.

Τα έτη 1958-1964 και 1976-1977 το νεκρομαντείο ανασκάφηκε υπό την αιγίδα της Αρχαιολογικής Εταιρείας και ήταν το πρώτο ιερό και μαντείο των θεών του Κάτω Κόσμου που έγινε γνωστό⁴³.

⁴³.© 2012 Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού All Rights Reserved.[Online].Διαθέσιμο στο http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=13721

Γλωσσάρι:

Ερμηνεία: η ενέργεια ή το αποτέλεσμα του ερμηνεύω. 1. Εύρεση στοιχείων για κτ. Άγνωστο ή δυσνόητο, έτσι ώστε αυτό να γίνει γνωστό ή κατανοητό: Λογική / αντιφατική / μυστικιστική . Δίνω σε κτ., το εξηγώ. Η ενός φυσικού / κοινωνικού φαινομένου. Η ενός ιστορικού γεγονότος / μίας συμπεριφοράς κάποιου. 2^α. εξήγηση που γίνεται με ανάλυση του νοήματος: Οι χρησμοί επιδέχονταν τις ερμηνείες. Η τού νόμου / τού διατάγματος / των Γραφών. Αλληγορική. Β. (για λέξη ή κείμενο) μετάφραση και συχνά σχολιασμένη απόδοση του νοήματος: Αρχαίο χωρίο για το οποίο έχουν προταθεί οι ερμηνείες. 3. Απόδοση ενός ρόλου, στο θέατρο ή στον κινηματογράφο, από ηθοποιό ή ενός μουσικού κομματιού από μουσικό: Καλή / άψογη ~. Πρώτο βραβείο ερμηνείας⁴⁴.

Συμβολισμός:

Η ονομασία «συμβολισμός» προέρχεται από τη συχνή και ιδιόμορφη χρήση των συμβόλων, στην οποία πιστεύουν ιδιαίτερα οι εκπρόσωποι του κινήματος. Ωστόσο, δε θα πρέπει να συγχέουμε την ευρύτερη έννοια του συμβόλου και του συμβολισμού με το συγκεκριμένο κίνημα: σύμβολα και συμβολισμοί κάθε είδους υπάρχουν χιλιάδες στην καθημερινή μας ζωή, και στην ποίηση όλων των εποχών (π.χ. η σημαία είναι ένα σύμβολο, το περιστέρι συμβολίζει την ειρήνη). Οι συμβολιστές ποιητές και η συμβολιστική ποίηση είναι κάτι πιο ειδικό και πιο συγκεκριμένο⁴⁵.

(βλ. Καθαρή ποίηση, Σύμβολο, Σχολή, ρεύμα, κίνημα)

⁴⁴. © 2006 - 2008 Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Πύλη.[Online].Διαθέσιμο στο <http://www.greek-language.gr/greekLang/index.html>

⁴⁵. [Online]Διαθέσιμο στα Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία, <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A111/683/4523,20490/>

Σύμβολο

Η έννοια του συμβόλου δε λειτουργεί μόνο στην τέχνη αλλά και στην καθημερινή ένας ζωή. Είναι η περίπτωση που ένα συγκεκριμένο στοιχείο (συνήθως υλικό αλλά και πρόσωπο) εκφράζει και συμβολίζει μια κατά κανόνα αφηρημένη έννοια. Έτσι π.χ. ο Παρθενώνας είναι το σύμβολο των Αθηνών· ο Λευκός Πύργος της Θεσσαλονίκης· το περιστέρι είναι το σύμβολο της ειρήνης· η τρίαίνα συμβολίζει το θαλασσινό θεό Ποσειδώνα· ο σταυρός είναι το σύμβολο του χριστιανισμού (αλλά και του μαρτυρίου).

Σε αυτές τις περιπτώσεις λειτουργεί μια μορφή «σύμβασης», που έχει καθιερωθεί μέσα από μια πολύχρονη παράδοση και από μια εμπειρία, η οποία κληροδοτείται από τη μια στην άλλη γενιά. Έτσι, τα σύμβολα αυτά που είναι δεμένα με την πρακτική-καθημερινή ζωή μας, είναι τελικά ευανάγνωστα και κατανοητά σε όλους. (Βλ. Συμβολισμός) ⁴⁶

Ταφή: Ετυμολογία ταφή < αρχαία ελληνική ταφή < αρχαία ελληνική θέμα ταφή - του ρήματος θάπτω/ 1. Η τελετουργική τοποθέτηση ενός νεκρού στο χώμα, συνώνυμα: ενταφιασμός, αντώνυμα : εκταφή 2. το να θάβεται κάτι συνώνυμα: θάψιμο⁴⁷.

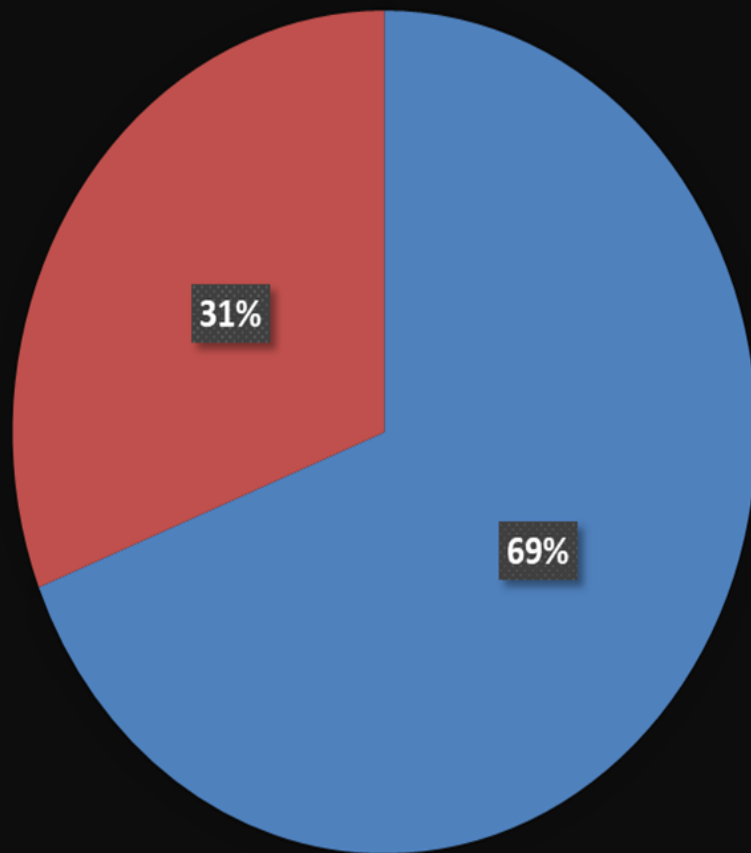
Αρχαία Ελλάδα: “Ο όρος αρχαία Ελλάδα χρησιμοποιείται για να περιγράψει τον ελληνικό κόσμο κατά την περίοδο της αρχαιότητας. Αναφέρεται όχι μόνο στις περιοχές του σύγχρονου ελληνικού κράτους, αλλά όπου εγκαταστάθηκαν και διαβίωσαν στους αρχαίους χρόνους ελληνικοί πληθυσμοί, συμπεριλαμβανομένων της Ιωνίας, της Κύπρου, της Μεγάλης Ελλάδας (Σικελία και νότια Ιταλία) και των διάσπαρτων ελληνικών εγκαταστάσεων στις ακτές της Μεσογείου, αλλά μέχρι και τον Εύξεινο Πόντο.”⁴⁸.

⁴⁶ [Online] Διαθέσιμο στα Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία, : <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A111/683/4523,20490/>

⁴⁷ Βικιλεξικό. [Online] Ανακτήθηκε από : <https://el.wiktionary.org/wiki/%CF%84%CE%B1%CF%86%CE%AE>

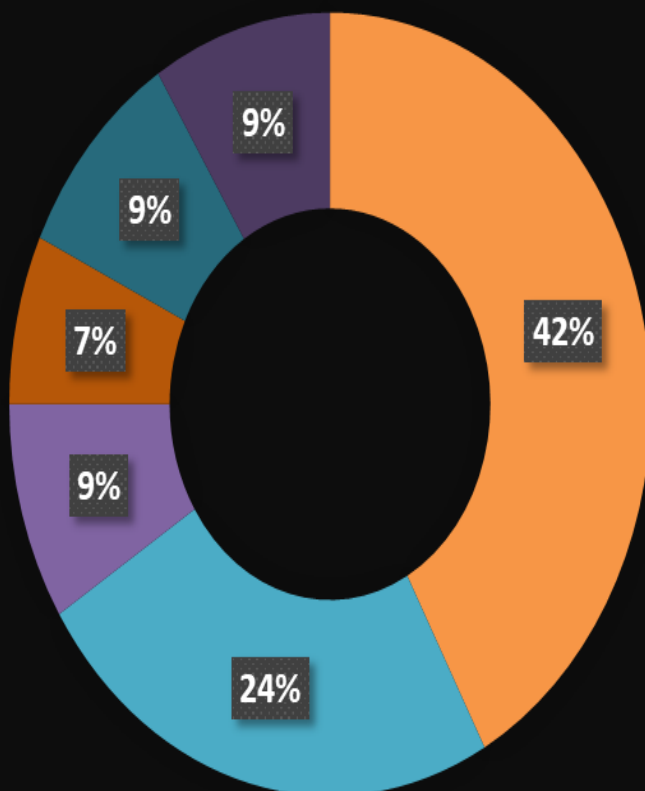
⁴⁸ Βικιπαίδεια. [Online] Ανακτήθηκε από : https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1

ΤΡΟΠΟΙ ΤΑΦΗΣ

Ενταφιασμοί
Καύσεις

ΕΝΤΑΦΙΑΣΜΟΙ

■ ΠΙΘΑΡΙΑ

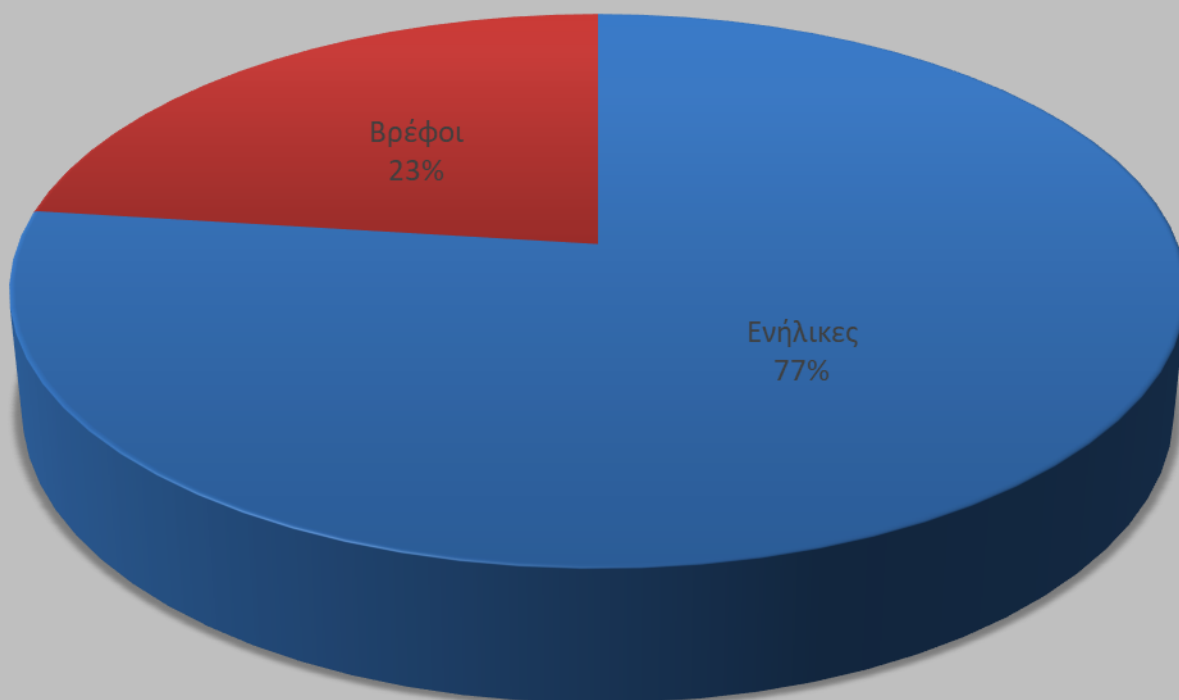
■ ΑΜΦΟΡΕΙΣ

■ ΚΙΒΩΤΙΟΣΧΗΜΟΙ

■ ΛΑΚΚΟΕΙΔΕΙΣ

■ ΚΕΡΑΜΟΣΚΕΠΕΙΣ

■ ΣΑΡΚΟΦΑΓΟΙ

■ Ενήλικες ■ Βρέφοι

Ευρετήριο Μουσειακών Όρων

Μουσειακό Αντικείμενο:

Το μουσειακό αντικείμενο είναι ένα πράγμα που έχει μουσειοποιηθεί, ένα πράγμα που μπορεί να οριστεί γενικά ως οποιαδήποτε μορφή πραγματικότητας. Η έκφραση «μουσειακό αντικείμενο» (museum object) θα μπορούσε να θεωρηθεί ως και πλεονασμός, από την άποψη ότι το μουσείο δεν είναι μόνο ένας χώρος που στεγάζει αντικείμενα, αλλά και ένας χώρος με κυρίαρχη αποστολή τη μεταμόρφωση των πραγμάτων σε αντικείμενα.

Έρευνα

Έρευνα σημαίνει εξερεύνηση προκαθορισμένων πεδίων με στόχο την προαγωγή μιας γνώσης σχετικά με αυτά τα πεδία και των δράσεων που είναι δυνατό να πραγματοποιηθούν σε αυτά πεδία. Στις αρχαιολογικές ανασκαφές η έρευνα είναι ένα βασικό κομμάτι για τον εντοπισμό αρχαίων αντικειμένων. Στο μουσείο, η έρευνα περιλαμβάνει νοητικές δραστηριότητες, εργασίες που πραγματοποιούνται με στόχο την ανακάλυψη, εφεύρεση και προαγωγή μιας γνώσης σε σχέση με συλλογές του μουσείου ή ένας δραστηριότητές του.

Ηθική

Η ηθική (ethics) όχι μόνο δεν αποτελεί συνώνυμο ηθικότητας (morality), αλλά στην πραγματικότητα είναι μάλλον το αντίθετό, αφού ηθική σημαίνει ελεύθερη επιλογή αξιών εκ μέρους του δρώντος ατόμου και όχι επιβολή αξιών από ένα προκαθορισμένο σύνολο κανόνων. Η μουσειολογία μπορεί να οριστεί ως μουσειακή ηθική, διότι η ηθική είναι αυτή που υπαγορεύει τι οφείλει να είναι ένα μουσείο και ποιους σκοπούς οφείλει να υπηρετεί. Στην αρχαιολογία η παρέμβαση σε ταφικό χώρο είναι θέμα ηθικής και δεοντολογίας καθώς αυτό παραπέμπει σε αρχαίες πηγές και κείμενα για κατάρες που μπορεί να επικαλεστούν.

Ταφική Κληρονομιά

Η έννοια κληρονομιά (heritage) είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια δυνητικής απώλειας ή εξαφάνισης. Η ταφική κληρονομιά των προγόνων μας υφαίνει το νήμα που συνθέτει την κοινωνία και τις νοοτροπίες που ενέχουμε σήμερα. «Η κληρονομιά προσδιορίζεται από το γεγονός ότι η απώλειά σημαίνει θυσία και η διατήρησή προϋποθέτει θυσίες» (Babelon και Chastel, 1980).

Κοινωνία

Ο όρος «κοινωνικά μουσεία» περιλαμβάνει «μουσεία που έχουν σκοπό: να μελετούν την εξέλιξη της ανθρωπότητας ως τα κοινωνικά και ιστορικά συστατικά και να παρουσιάζουν τα «θέατρα» αυτών των εξελίξεων, καθώς και τα σχετικά σημεία αναφοράς, με στόχο την κατανόηση διαφορετικότητας μεταξύ των πολιτισμών και κοινωνιών» (Vaillant, 1993). Τα θέματα που πραγματεύονται έχουν άμεση σχέση με τη ζωή, τα ταφικά έθιμα και τις ταφικές πρακτικές και την ταυτότητα μιας κοινότητας μέσα στην οποία λειτουργούν – πράγμα που ισχύει ιδιαίτερα για τα οικό - μουσεία.

Μουσείο

Ο όρος «μουσείο» μπορεί να σημαίνει τον θεσμό ή τον οργανισμό ή τον χώρο που προορίζεται για τη συλλογή, μελέτη και έκθεση των υλικών και των άυλων τεκμηρίων του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του. Η μορφή και οι λειτουργίες των μουσείων παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία ανά τους αιώνες. Τα εκθέματά του διαφοροποιήθηκαν, καθώς και η αποστολή του, ο τρόπος λειτουργίας του και διοίκησής του.

Μουσειοποίηση

Από αυστηρά μουσειολογική άποψη, η μουσειοποίηση είναι η διαδικασία του να προσπαθείς να αποσπάσεις κάτι, τεχνητά ή νοητά, από το φυσικό ή πολιτιστικό του περιβάλλον και να του αποδώσεις μουσειακή υπόσταση, να το μεταμορφώσεις σε μουσειακό αντικείμενο (musealium), δηλαδή να το εισαγάγεις στο μουσειακό πεδίο.

Συλλογή

Σε γενικές γραμμές, ως συλλογή ορίζεται ένα σύνολο υλικών ή άυλων αντικειμένων [έργα, τεχνουργήματα, πνευματικά έργα (mentefacts), είδη, αρχαιακά έγγραφα, τεκμήρια, κτερίσματα, ταφικές συλλογές, θεματικές ενότητες και νοηματικά πλαίσια για το θάνατο κλπ.], τα οποία έχει συγκεντρώσει ένα άτομο ή ένας οργανισμός, τα έχει ταξινομήσει, επιλέξει και συντηρήσει σε ασφαλές μέρος και συνήθως εκτίθενται σε κάποιο περιορισμένο ή ευρύ κοινό, ανάλογα με το αν πρόκειται για ιδιωτική ή δημόσια συλλογή⁴⁹.

⁴⁹Η έκδοση Βασικές Έννοιες – Κλειδιά της Μουσειολογίας συνέπεσε με τη Γενική Διάσκεψη του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM) που πραγματοποιήθηκε στη Σαγκάη της Κίνας από 7 έως 12 Νοεμβρίου 2010. Η σημαντική αυτή διοργάνωση, που πραγματοποιείται ανά τριετία, αποτελεί ιδανικό βήμα για την παρουσίαση μιας νέας σειράς κανόνων που αφορούν τόσο στην οργάνωση των μουσείων όσο και στους επαγγελματίες. Η έκδοση αυτή έχει ήδη διανεμηθεί σε εκατοντάδες επαγγελματίες των μουσείων σε όλα τα μέρη του κόσμου.

Συμπεράσματα

Συμπερασματικά η ερμηνεία του συμβολισμού της ταφικής ιεροτελεστίας στην Αρχαία Ελλάδα είχε πολλές πτυχές και διάφορες διαδικασίες με βάση των οποίων οι αρχαίοι Έλληνες έπρατταν. Κάποιες από αυτές αφορούσαν τις ταφικές ιεροτελεστίες οι οποίες ήταν οι Ελληνικές επιτάφιας επιγραφές, όπου ονομαζόντουσαν και υμνούσαν τους νεκρούς. Επιπρόσθετα σε άλλες επιγραφές οι νεκροί συνομιλούσαν με τους ζωντανούς από τον άλλο κόσμο, τους απευθύνονται σαν να είναι ακόμα ζωντανοί και όχι ως φαντάσματα, ψυχές ή σκιές. Οι νεκροί στην τέχνη απεικονίζονται σαν ζωντανοί με φτερά πράγμα που υποδηλώνει την υπεράνθρωπη φύση των ανθρώπων.

Η ιδιότητα που απέδιδαν στο ίδιο τον τάφο ήταν ότι ήταν ένα γραμματοκιβώτιο για κατάρες, με στόχο την προσοχή στις ενέργειες των θεών του κάτω κόσμου. Υπήρχε ένας υποκριτικός σεβασμός για την μυθολογία του θανάτου. Τα νεκροταφεία και οι τάφοι έπρεπε να είναι προσανατολισμένα δυτικά γιατί δυτικά ήταν η χώρα των νεκρών, όμως δεν δίνονταν έμφαση σε αυτό. Για την είσοδο τους στα Ηλύσια πεδία κράτησαν τις πεποιθήσεις και τα έθιμα και τους κανόνες της Ελληνικής άποψης για το θάνατο. Επιπρόσθετα γινόντουσαν πολλές προσφορές από τους συγγενείς ως ένδειξη του πένθους και της οδύνης. Οι προσφορές ήταν μια από τις πιο σημαντικές ιεροτελεστίες του θανάτου.

Ιστοσελίδες-Πηγές

- Εφορεία Αρχαιοτήτων Ημαθίας - Μουσείο Βασιλικών Τάφων των Αιγών,2012.[Online]
Ανακτήθηκε από: <https://www.aigai.gr/> (Πρόσβαση 20 Μαρτίου 2020)
- ΔΥΟΔΕΚΑ Α.Ε Πηγή,2020.[Online]. Ανακτήθηκε από: www.lifo.gr (Πρόσβαση 22 Μαρτίου 2020)
- Μηχανή του Χρόνου. a cre8 project. [Online]. Ανακτήθηκε από <http://ift.tt/1apGpMH>
(Πρόσβαση 24 Μαρτίου 2020)

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

Ηλιοπούλου, Σόφη. Το νεκροταφείο : ταφικά έθιμα και πρακτικές, Κομοτηνή : Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Εφορεία Αρχαιοτήτων Έβρου ; Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, 2015.

Κ.Α.Ρωμαίος,1951 Ο μακεδονικός τάφος της Βεργίνας .Αθήνα .Βικιπαίδεια.[Online] Διαθέσιμο στο <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%92%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%AF%CE%BD%CE%B1>

Το άρθρο δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα Ελευθερία, το 1959 Επιμέλεια: Στάθης Τσαγκαρουσιάνος.29-08-2017.Το οποίο άρθρο ανακτήθηκε από http://ellinondiktyo.blogspot.com/2019/05/blog-post_87.html

Απόσπασμα από το βιβλίο της Άρτεμις Σκουμπουρδή, «Αθήνα: Μια πόλη μαγική» (Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ).Το οποίο απόσπασμα ανακτήθηκε από <https://www.geitonas.edu.gr/nu941alpha/159>

Από το βιβλίο: Αρθρογραφία 2000 – 2013, του Δημητρίου Γ. Θαλασσινού, Ιστορικού – Φιλολόγου. Α-ΘΗΝΑ 2013. Το οποίο άρθρο ανακτήθηκε από <https://www.orp.gr/wordpress/?p=17454>

Ξένη Βιβλιογραφία

Dimakis, N., & Dijkstra, T. (2020). Mortuary Variability and Social Diversity in Ancient Greece: A Prologue. In Dimakis N. & Dijkstra T. (Eds.), Mortuary Variability and Social Diversity in Ancient Greece: Studies on Ancient Greek Death and Burial (pp. 1-4).

Flaceliere Robert.(2014) Ο δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος των αρχαίων Ελλήνων, μτφ. Γέρας. Δ.Βανδώρου.

Håland, E. J. (2014). Rituals of Death and Dying in Modern and Ancient Greece: writing history from a female perspective. Cambridge Scholars Publishing.

Kaltsas, N. E. (Ed.). (2009). Athens-Sparta: Contributions to the Research on the History and Archaeology of the Two City-states: Proceedings of the International Conference in Conjunction with the Exhibition "Athens-Sparta" Organized in Collaboration with the Hellenic Ministry of Culture and the National Archaeological Museum, Athens, Saturday, April 21, 2007, Onassis Cultural Center, New York. Onassis Foundation.

Morris, I. (1987). *Burial and ancient society: the rise of the Greek city-state*. Cambridge University Press.

Πίνακας Περιεχομένων

Ευχαριστίες	3
Πρόλογος	4
Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο 2. Βιβλιογραφική επισκόπηση /διερεύνηση	8
Κεφάλαιο 3	10
Οργάνωση του Νεκροταφείου	10
Επιτύμβια σήματα και Δημοκρατία	20
Ο Θάνατος και η Ταφή στην Αρχαία Ελλάδα	26
Η Ταφή	26
Η αθανασία της ψυχής	29
Η επικούρεια άποψη	29
Νεκρώσιμες τελετές	35
Ελληνικά έθιμα ταφής	37
Ο τάφος του απλού ανθρώπου	37
Τελετουργίες θανάτου και θανάτου στη σύγχρονη και αρχαία Ελλάδα: γράφοντας ιστορία από γυναικεία σκοπιά	38
Παραδείγματα μουσείων τα οποία σχετίζονται με τα ταφικά έθιμα στην Αρχαία Ελλάδα	39
Υ.ΠΑΙ.Θ.Π.Α. – Γενική Γραμματεία Πολιτισμού, Υπόγεια Κρύπτη	43
Γλωσσάρι	45
Τρόποι ταφής σε παρουσίαση με πίτες	47
Ευρετήριο Μουσειακών Όρων	50
Συμπεράσματα από την εργασία	53

Ιστοσελίδες	54
Βιβλιογραφία	55
Πίνακας Περιεχομένων	57

